

ח'ולוד מסאלחה | אמל ג'מאל

לתקשורת העברית דרושים כתבים ערבים

דפוס סיקור האזרחים הערבים-פלסטינים
בעיתונות הישראלית המודפסת

מרכז אעלאם | מרכז תקשורת לחברה הערבית פלסטינית בישראל

ח'ולוד מסאלחה | אמל ג'מאל
לתקשורת העברית דרושים כתבים ערבים
דפוסי סיקור האזרחים הערבים-פלסטינים בעיתונות הישראלית המודפסת

Kholod Massalha | Amal Jamal
Arab Reporters Needed for the Hebrew Press
Patterns of Representing Arab-Palestinian Citizens in Israeli Print Media

מסת"ב | 978-965-90933-9-7

© כל הזכויות שמורות, 2011

אעלאם | מרכז תקשורת לחברה הערבית פלסטינית בישראל

נצרת ת.ד. 2631, מיקוד 16100

טל' | 04-6001370 | פקס | 04-6001418

ILAM-Media Center for Arab Palestinians in Israel

POB 2631, 16000 Nazareth

www.ilam-center.org | ilam@ilam-center.org

עריכה לשונית | יסמין הלוי

עיצוב והפקה | מגיד, אמנות ועיצוב | חיפה | shorbaji.z@gmail.com

1

מבוא

מחקרים רבים עסקו באופן ייצוגם של האזרחים הערבים-פלסטינים בתקשורת הישראלית. המסקנה הכללית שלהם היא שיש מדיניות שלא יכולה להיות מקרית, של הכחדה סמלית ואליםות אפיסטמולוגית כלפי החברה הערבית-פלסטינית בישראל. כמו כן ישנה מדיניות מורכבת של השתקה מצד אחד וקרימינליזציה מצד שני. מדיניות תקשורתית זו, המשתקפת בתכנים התקשורתיים ולעולם איננה מוצהרת, נועדה להמעט בחשיבותה של החברה הערבית ומצוקותיה, להימנע מהצבעה על הפגיעה האנושה בזכויות היסוד שלה, ובה בעת לשמר אותה כאיום פנימי שיש להישמר ממנו. איום זה מהווה אמצעי הצדקה ממסדי ליחס המשפיל והלא שוויוני כלפי החברה הערבית.

מחקר זה ביקש לבחון מהן המגמות בדפוסי הסיקור והייצוג של החברה הערבית-פלסטינית בתקשורת הישראלית, ומה הן מלמדות על יחסה של החברה הישראלית-יהודית לחברה הערבית-פלסטינית בישראל, מבחינת פרקטיקות הבנייתה של החברה הערבית כזרה, מאיימת וראויה ליחס מפלה. מחקרים רבים על דפוסי הסיקור של החברה הערבית-פלסטינית בתקשורת הישראלית חקרו את המדיה המשודרת במטרה לבחון

את מידת הרב-תרבותיות בסדר היום התקשורת, אך לא התמקדו בדפוסי סיקורה כנושא נפרד. חלקם חקרו הקשרים פוליטיים של הנושא, כמו למשל את סיקור יום האדמה או מחאות של האזרחים הפלסטינים בישראל בעתות משבר, כדי לבחון את תפקודה של התקשורת הישראלית ב"מצבי חירום" ואת ייצוגם של הפלסטינים במרחב הציבורי הישראלי באותם רגעים.

בין המחקרים שאפשר להצביע עליהם בהקשר זה נמצאים מחקרם של פרופ' גדי וולספלד, ד"ר אלי אברהם וד"ר עיסאם אבו ריא (2000). שעסק ביחסה של התקשורת הישראלית לאזרחים הערבים תוך התמקדות בייצוגם בעתות משבר כסוג של "עבריינים ביטחוניים" המהווים איום מתמיד וקבוע.¹ המחקר גילה כי הערבים נכנסים לסדר היום התקשורת הישראלי אך ורק כמאיימים ומחייבים תגובה ישראלית "הולמת". ממצאים דומים התגלו גם במחקר של ד"ר ענת פירסט וד"ר אלי אברהם, אשר השווה בין דפוסי סיקור האזרחים הערבים ביום האדמה בהשוואה לסיקורם באירועי אוקטובר 2000.² המחקר הראה שקיימת

מגמה זהה של סיקור אף כי מדובר בשני אירועים שפער של 24 שנים מפריד ביניהם. יחסה של התקשורת הישראלית לאזרחים הערבים-פלסטינים לא השתנה, במיוחד כאשר מדובר בעתות משבר. מחקר נוסף של ד"ר אלי אברהם וד"ר ענת פירסט (2004) התמקד בהופעתם

1. אבו ריא, עסאם, אלי אברהם, וגדי וולספלד (1998). האוכלוסייה הערבית בעיתונות העברית: תקשורת ודה-לגיטימציה סוציו-פוליטית. רעננה: המרכז לחקר החברה הערבית בישראל.

2. פירסט, ענת ואלי אברהם (2004). ייצוג האוכלוסייה הערבית בתקשורת העברית: השוואה בין סיקור יום האדמה הראשון (1976) לבין סיקור "אינתיפאדת אל-אקצא" (2000). מכון תמי שטינמן, אוניברסיטת תל אביב.

של ערבים בתקשורת המסחרית.³ ממצאיו היו כי 3% מן המופיעים בתקשורת המסחרית (ערוץ 2 וערוץ 10) היו ערבים. במחקר המשך מטעם הרשות השנייה לבדיקת ייצוגם של מיעוטים בתקשורת המסחרית נמצא כי שיעור הופעתם הוא רק 2%.

הדוח הנוכחי מציג ממצאי מחקר צנוע על המגמות שחלו - אם בכלל - באופן שבו הפלסטינים אזרחי המדינה מוצגים בתקשורת הישראלית בימים רגילים, ללא משברים ומלחמות. בשונה ממחקרים שבחנו את מידת הרב-תרבותיות בייצוג התקשורתי בטלוויזיה המסחרית כדי לעמוד על מחויבותה לייצוג הולם של הקבוצות השונות בחברה הישראלית, המחקר הנוכחי בוחן את תפיסתם וייצוגם של האזרחים הערבים בימי שגרה. נקודת המוצא היתה כי אין מחקרים על מאפייני סדר היום התקשורתי הישראלי בתקשורת המודפסת בימים רגילים, בהיעדר משברים אזרחיים, המבקשים לבחון את דפוסי הסיקור ואופני הייצוג של האזרחים הערבים הפלסטינים. מחקר זה מבקש לבדוק אם חלו שינויים בדפוסי הסיקור של האזרחים הערבים לאחר כמה שנים שבהן התברר מעל לכל ספק כי הסיקור בעבר התאפיין בהכחדה סמלית ובהזרה תרבותית ופוליטית. חשיבותו של המחקר אפוא מצויה לא רק בנתוניו, אלא

במשמעויות הפוליטיות האנושיות שלהם בכל הנוגע ליחסה של החברה הישראלית לחברה הערבית שבתוכה. נתוני המחקר משקפים את גבולות החברות והשייכות לחברה

3. אברהם, אלי, ענת פירסט ונועה אלפנט-לפטר (2004), הנעדרים והנוכחים בזמן צפוית שיא: מגוון תרבותי בשידורי ערוצי הטלוויזיה המסחריים בישראל. ירושלים: הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו.

הישראלית ומצביעים על יחסי הכפיפות ומנגנוניהם באחת הזירות המרכזיות של עיצוב התודעה וקביעת סדר היום החברתי, הפוליטי והתרבותי.

מטרתו של מחקר צנוע זה להעלות מחדש את הנושא לסדר היום הציבורי והפוליטי ולהציע פתרונות לשיפור המצב. המחקר בוחן גם את הקשר בין זהותם של הכתבים ובין אופי הסיקור, ותודה אם העסקת כתבים ערבים בתקשורת הישראלית תתרום לשיפור המצב.

לצורך המחקר בחרנו לבדוק את העיתונות המודפסת בחודשים אוקטובר-דצמבר 2009, ועקבנו באופן יומיומי אחרי סיקור נושאים הקשורים לאזרחים הערבים בשלושת העיתונים הגדולים: "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ". למרות אחוזי החשיפה הגבוהים של החינמון "ישראל היום" שנכנס לתחרות בשנת 2007, אלה עדיין שלושת העיתונים הנמכרים המובילים בישראל.⁴ עם זאת, אנו מודעים לכך שיש עוד עיתונים מסחריים שהפכו לשחקנים חשובים בזירה הציבורית הישראלית. יודגש כי הכללת שלושת העיתונים במסגרת מחקרית אחת נובעת מהעובדה כי שלושתם מסקרים את האוכלוסייה הפלסטינית בצורה זהה מבחינת השימוש במונחים ובטרמינולוגיות.⁵

התקופה שנבחרה נעדרת אירועים מיוחדים. גם בסקירה מעמיקה יותר לא נמצאו בה אירועים פוליטיים יוצאי דופן הקשורים באופן ישיר או עקיף לאזרחים הפלסטינים

4. על פי הנתונים של סקר TGI (ראו):
<http://www.bizportal.co.il/shukhahon/biznews02.shtml?mid=209153>

(כניסה אחרונה ב־15.1.11).
5. ראו פירוט בהמשך.

בישראל, אף כי בתקופה האחרונה יש עלייה ניכרת באירועים גזעניים ובהתבטאויות גזעניות נגד האוכלוסייה הפלסטינית בישראל.⁶ התקופה שנבחרה יכולה אפוא להיחשב כמייצגת, וממצאי המחקר תקפים ביחס לדפוסי הסיקור ומסגורם של הפלסטינים בתקשורת הישראלית.

---

6. ראו דוח הגזענות של מרכז מוסאוא לשנת 2009: <http://www.mossawacenter.org/default.php?lng=3&pg=1&dp=2&fl=3>.
(כניסה אחרונה 14.1.11)

התקשורת הישראלית והאוכלוסייה הערבית: יחס של הזרה והדרה

2

אחד מסוגי העול שעל כתב החוץ לשאת
הוא דרישת המערכת לכתוב כתבה
שהמערכת כבר חיברה בראשה.⁷
אליסטר קוק

התקשורת איננה מרחב ציבורי ניטרלי במערכת הקיימת
בין מוען לנמען, אלא שחקן היוצר מציאות סימבולית
המשפיעה על ההשקפות הערכיות והאידיאולוגיות
של הציבור ועל תפיסתו את המציאות. גם התקשורת
הישראלית ממלאת תפקיד חשוב בהליך הבנייתה של
מציאות חדשה ויצירתה של "האחדה" (Mainstreaming).
אלא שכאן יש לשאול: איזו מציאות מנסה התקשורת
הישראלית לצייר? האם האזרחים הפלסטינים הם חלק
מאותה מציאות, ואם כן, איך הם מוצגים?

תיאוריית הבניית המציאות, הרווחת בכל הנוגע למאפייני
השפעת התקשורת על תודעת
הציבור, רואה את החברה כמערכת

7. גורן, עמוס (1997), והנה ידיעה
שהתקבלה זה עתה: עריכת חדשות.
ירושלים: כרמל.

של קונפליקטים בגלל האינטרסים המנוגדים של חלקיה,⁸ ומטילה על התקשורת את האחריות לבחור מה לסקר ואיך. כפי שמוכיחות תיאוריות סדר היום, עצם הבחירה מוכיחה כי לאמצעי התקשורת יש העדפות משלהם.⁹

אמצעי התקשורת בישראל הם חלק מקונפליקט.¹⁰ למעשה הם חיים בתוכו, ועל כן גם התמונה שהם מייצרים היא תמונה של הקונפליקט הישראלי-

פלסטיני: יותר מחצי מן האיטמים בכלי התקשורת בישראל מתייחסים אליו.¹¹ נוכח מציאות זו, אמצעי התקשורת בישראל הביאו לבניית מציאות שגבולותיה משורטטים לפי ציפיותיו וצרכיו של הצרכן היהודי.¹² אפשר אפוא לומר כי התקשורת הישראלית היא תקשורת לאומית יהודית, כאשר מדובר בנרטיב-העל הדומיננטי בתכניה.¹³

התקשורת היא מוסד חברתי מרכזי בחברות מודרניות. אי אפשר להתייחס לחברה במישור הפוליטי, החברתי והכלכלי בלי להתייחס לתפקידה של התקשורת בעיצוב סדר היום הציבורי והבניית הזיכרון הקולקטיבי.¹⁴ ואולם הדיבורים על השפעת התקשורת על המרחב הציבורי איננה מתעלמת מהעובדה כי היא עצמה ניזונה מהמציאות

8. Weimann, G. (2000), *Communicating Unreality: Mass Media and Reconstruction of Realities*. Sage Publications. pp. 440.

9. Dearing, J. & E. Rogers (1996), "What is agenda-setting?". *Agenda-Setting*, London: Sage Publications, pp. 1-23.

10. כספי, דן ויחיאל לימור (1992). *המתווכים: אמצעי התקשורת בישראל 1990-1948*. תל-אביב: עם עובד, עמ' 205-211, 230-249.

11. ראו מחקר של מרכז אג'נדה לשנת 2006.

<http://agenda.org.il/our-projects/miutim-batikshore>

(כניסה אחרונה 10.12.30).

12. וולספלד, גדי (2006). "תקשורת במצבי קונפליקט". הרצאה ביום עיון במכון הישראלי לדמוקרטיה. agenda-old.migvan.co.il/info/pages/the_arab_minority_-_gadi_v.doc

(כניסה אחרונה 11.15.15).

13. ברזל, אשר (1976). "רשות הדיבור למי?". בתוך *חופש הגישה אל אמצעי השידור*. ירושלים: רשות השידור, מרכז ההרכבה.

14. McCombs M. & F. Shaw (1972), "The Agenda-Setting Function of Mass Media". *Public Opinion Quarterly*, vol. 36, pp. 176-187.

הפוליטית. הבחירה של אנשי התקשורת מה לסקר ואיך לסקר היא תוצר של דיאלקטיקה בינם ובין האליטה הפוליטית והכלכלית.¹⁵

יחד עם העובדה שמחקרים עדכניים רבים הראו כי הזהות הלאומית הפלסטינית של הערבים בתוך ישראל הולכת ומתחזקת,¹⁶ גובר הרושם כי התקשורת הישראלית המושפעת מן המציאות הפוליטית אינה רואה באזרחים הערבים קהל יעד פוטנציאלי. האזרחים הפלסטינים בישראל סובלים מאז קום המדינה מיחס עוין ומהדרה מתמשכת, שהביא לדחיקתם לשוליים. בהמלצותיה של ועדת אור נקבע בין היתר: "נזכיר, כי תפקידה של המדינה בעניין זה אינו מצטמצם לעניינים חומריים בלבד. על רשויות השלטון למצוא את הדרכים שיאפשרו לאזרחים הערבים לבטא בחיים הציבוריים את תרבותם וזהותם באופן נאות ומכובד." ניתן לשער כי יחסן של ממשלות ישראל לדורותיהן אל האוכלוסייה הערבית הביא ליחס דומה של התקשורת. יחס זה איננו נשען על הכרה ומתן כבוד לזהות המקורית של אוכלוסייה זו. המלצות דוח ועדת אור משקפות את היחס המזלזל, המפלה והמכפיש של ממשלות ישראל לדורותיהן, המבטאות את הדעה הרווחת והתפיסה הדומיננטית בקרב הציבור היהודי בכללותו.

ברם, טיעוני המחקרים על תפקודה של התקשורת הישראלית ויחסה אל האוכלוסייה הערבית מעולם לא היו מנותקים ממחויבותה כלפי סביבתה היהודית. היחס העוין לחברה

15. Wolfsfeld, G. (1997), *Media and Political Conflict: News from the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press.

16. בשארה, עומי (1999), בין האני לאנחנו: הבניית זהות וזהויות ישראליות. ירושלים: מכון ון ליר.

הערבית כמאיימת על ביטחונה של החברה היהודית הביא את התקשורת הישראלית לסקר את האוכלוסייה הערבית באופן קטגורי, כמי שאינם מהווים חלק מהחברה בישראל בכלל וכמי שמהווים איום פוטנציאלי תמידי. מכוונות זו של סיקור וייצוג נכונה לא רק בתקשורת הרשמית, אלא גם בתקשורת המסחרית. בדומה לתפקודה של התקשורת המסחרית במדינות רבות, המתייחסת בחיוב אל המטרות הלאומיות של החברות שלהם ומשקפת אותה באחריות חברתית המתבטאת בסדר היום התקשורתי, אמצעי התקשורת המסחריים בישראל נוקטים עמדה לאומית מייצגת באמצעות הצבת גבולות שייכות אתנו-לאומיים בשיח התקשורתי בכל תחום אפשרי.¹⁷

עם זאת, מחקרים רבים הוכיחו את מחויבותם של אנשי התקשורת אל מקצוע העיתונות, אף כי הרבה עיתונאים ישראלים מייחסים חשיבות רבה יותר לממד הלאומי בזהותם מאשר למקצועיות עבודתם.¹⁸ ממחויבות זו נגזרת בהכרח אחריותם של עיתונאים הרואים בעצמם מקצוענים לסקר אירועים הקשורים לאוכלוסייה הערבית -פלסטינית בישראל.

2.1 מקומן של קבוצות המיעוט בתקשורת

איך נראה הסיקור של האזרחים הפלסטינים בתקשורת הישראלית, ואיך הם מוצגים בה? כדי להשיב לשאלות אלו יש לפנות למחקרים הרבים העוסקים במיעוטים בכלי התקשורת.

17. ג'מאל, אמל (2006), המנהיגות הערבית בחדשות העיתונות: הערבית המסחרית בישראל. נצרת: מרכז אעלאם.
18. ניג'ר, מוטי, אסתר זנדברג ועסאם אבו ריא (2001), תקשורת יהודית או תקשורת ישראלית? מרכז קשב.

חוקרים שעסקו בדפוס הסיקור של קבוצות מיעוט מצאו כי במרבית המקרים קיימת נטייה להתעלם מהן ולסקרן בצורה שלילית, תוך התמקדות בנושאים כמו פשע, אלימות, רצח נשים, איום ביטחוני, אסונות, מהומות, חוסר שקט חברתי ומצוקה.¹⁹ הסיקור השלילי כולל רמזים על אודות "האחר", שהתקשורת היא למעשה זו שיצרה אותו בהליך הזרה, והדרה. האחר נתפס בתקשורת כמאיים על הסדר החברתי,

חיו מלאי סטיות, אי-סדר ומשברים חוזרים ונשנים, הוא אשם במצוקותיו הכלכליות והחברתיות בשל מאפייניו השונים, ומשום כך הרוב תמיד צריך לחשוש ממנו. סיקורו של ה"אחר" באמצעי התקשורת – ויהא זה בהקשר דתי, מגדרי, לאומי, אתני או אחר – מלווה בשימוש נרחב בהכללות, סטריאוטיפים ודעות קודמות, תוך התעלמות מכוונת מהרקע, מהסיבות או מההקשר הפוליטי-חברתי אשר גרמו לקשיים ולמשברים.²⁰

חוקרים אחדים ניסו להבין את הסיבה להתעלמות התקשורת מהמיעוט. חלקם טענו שחברי המיעוט מרוחקים ממוקדי הכוח והאליטות, ומרחק זה מקרין על היחס שהם מקבלים בתקשורת.²¹ אחרים נוטים להסביר את התעלמות התקשורת מהמיעוט כתוצר של המציאות החברתית-פוליטית,

19. ראו בהמשך, סעיף 2.2.
Hall S. (1996), "What is this 'black' in black popular culture?" in D. Morley and Kuan-Hsing Chen (eds.), *Critical Dialogues in Cultural Studies*. London: Routledge, pp. 465-475.

באבא הומי ק. [1994] [1990], "שאלת האחר: הבדל, אפליה ושיח פוסט-קולוניאלי". תיאוריה וביקורת 5. ירושלים: מכון ון ליר / הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 144-158.

20. פירסט, ענת ואלי אברהם (2004). ייצוג האוכלוסייה הערבית בתקשורת העברית: השוואה בין סיקור יום האדמה הראשון (1976) לבין סיקור "אינתיפאדת אל-אקצא" (2000). מכון תמי שטינמן, אוניברסיטת תל אביב.
Wolfsfeld, G. (1997), *Media and Political Conflict: News from the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 77-103.
אבו ריא, עיסאם, אברהם אלי וולפספלד גדי (1998). האוכלוסייה הערבית בעיתונות העברית: תקשורת ודה לגיטימציה סוציו-פוליטית. גבעת חביבה: המרכז לחקר החברה הערבית בישראל, המכון לחקר השלום.

21. Gill, D. (1987), "Real Woman and the Press: An Ideological Alliance of Convenience". *Canadian Journal of Communication*, 14(3), pp. 1-16.

המתבטאת בטיב היחסים בין הממסד הפוליטי לממסד התקשורת, המאורגנים הן ביחסים פורמליים והן ביחסים לא פורמליים ברמת המיקרו וברמת המאקרו. במילים אחרות, מרבית המחקרים על דפוסי יחסה של התקשורת למיעוטים מסוגים שונים מצאו שהתקשורת פועלת לטובת הממסד הפוליטי המתעלם מן המיעוט.²² הדבר נכון במיוחד במקרים שבהם מדובר ביחסי רוב-מיעוט מורכבים הניזונים לא רק מהבדלים תרבותיים, אלא גם מניגודי אינטרסים בסיסיים על רקע לאומי.

2.2 התקשורת הישראלית והמיעוט הפלסטיני בישראל

22. Larry Gross, (1998) "Minorities, Majorities and the Media," Tamar Libes and James Curran (eds.) *Media Ritual and Identity*. London: Routledge. pp. 87-102; Jamal, A. (2009) "Media Culture as a Counter-Hegemonic Strategy: The Communicative Action of the Arab Minority in Israel," *Media Culture and Society*, 31(4), pp. 559-577; Elias, N., A. Jamal and O. Soker (2009) "Illusive Pluralism and Hegemonic Identity in Popular Reality Shows in Israel." *Television and New Media* 10(5), pp. 375-391.

23. פירסט, ענת ואלי אברהם (2004). ייצוג האוכלוסייה הערבית בתקשורת העברית: השוואה בין סיקור יום האדמה הראשון (1976) לבין סיקור "אינתיפאדת אל-אקצא" (2000). מכון תמי שטינמן, אוניברסיטת תל אביב.

כמה חוקרים ניסו להבין את היחס בין המיעוט הערבי לתקשורת העברית.²³ במחקר שערכו וולספלד ואבו ריא (1998) על מהות האינטראקציה בין התקשורת העברית לאזרחים הערבים בישראל, התברר למשל שרק כ-2% מהכתבות בעיתונות העברית בשנים 1973-1996 עסקו בנושאים הקשורים לאזרחים הערבים. המחקר גורס שאמצעי התקשורת הישראליים מפגינים יחס שלילי בסיקור האזרחים הערבים, מתרכזים בנושאים קבועים, עושים שימוש בהכללות ובסטריאוטיפים ומתמקדים

באיום הביטחוני שנשקף, כביכול, לרוב היהודי ולמדינה מצד האזרחים הערבים. לעומת זאת, הנושאים המרכזיים שעל סדר היום הפוליטי של המיעוט הערבי, כמו הפקעת האדמות, הכפרים הלא-מוכרים וכיו"ב, זוכים לסיקור כמעט אפסי בתקשורת הישראלית.

נייגר ואבו ריא (2001) סבורים שאי אפשר להבין את הסיקור התקשורתי של האזרחים הערבים בתקשורת הישראלית במנותק מההקשר הרחב של יחסן של המדינה והחברה היהודית כלפיהם. החיבור בין שלושת המרכיבים – התקשורת, הממסד הפוליטי-ביטחוני והחברה היהודית – המתבטא בקונצנזוס בדבר שמירת האופי היהודי-ציוני של המדינה – גורם ליחס השלילי של התקשורת כלפי המיעוט. אמצעי התקשורת הישראליים הם חלק אינטגרלי מהקולקטיב היהודי, וכך גם הם רואים את עצמם. לממסד הפוליטי-ביטחוני ולחברה היהודית יש אינטרסים משותפים ונקודת מבט משותפת, ושלושתם תורמים לדחלוגיטימציה של האזרחים הערבים, לתביעותיהם האזרחיות והלאומיות כאחד ולדחיקתם לשוליים. לשלושתם יש מחויבות לשמירת האופי יהודי-ציוני של המדינה, ולכן הם נאבקים יחד נגד המיעוט המערער על כך.

במחקרם של פירסט ואברהם (2004) אשר בדק את ייצוג האוכלוסייה הערבית בתקשורת העברית ביום האדמה 1976 ובאירועי אוקטובר 2000, נמצא כי קיים דמיון רב בסיקור שני המקרים, למרות השוני הרב באופיים של אמצעי התקשורת עקב המודרניזציה והאפשרויות להשגת אינפורמציה מדויקת בדרכים אחרות. סיקור אירועי יום האדמה בעיתונות הכתובה בשנת 1976 הוא דוגמה קלאסית

ליחס שלילי, סטריאוטיפיפוציה ויחסי כוחות בלתי שוויוניים ביחסים בין רוב למיעוט. המסגור העיתונאי (Framing) כלל אז אופני ייצוג שונים שעזרו במחיקת קיומה של הקבוצה ודרישותיה, ולא כלל דין וחשבון לגבי תוצאות העימות או הפקת לקחים מן האירועים שהתרחשו.

סיקור האזרחים הערבים בתקשורת בשנת 2000 היה דומה. בספרו "עיתונות תחת השפעה" מנתח דני דור את העיתונות המודפסת בעברית בחודשים הראשונים שאחרי אוקטובר 2000. אחד הכלים העיקריים ששימשו את דור היה בחינת התוכן המוצג בכותרות לעומת התוכן שהוצג בכתבה גופא. הוא הגיע למסקנה כי העיתונים הציגו תמונה מעוותת וחד-צדדית של המציאות, וכי במקרים רבים ניכר ההבדל בין התוכן שסיפקו הכתבים ובין התוכן שהעורכים בחרו להדגיש – בצורת ההדגשה, במתן הכותרת, במיקום הידיעה וכן הלאה.²⁴ לדברי דור, ההבדל בין הכותרת לגוף הידיעה מקורה בכך שהעיתונאים וכתבי השטח ידעו מה באמת מתרחש, אך העורכים היהודים בחרו להתאים את הסיקור לדיווחי המשטרה.

אבו ריא (2003) גורס שאי אפשר להבין את תפקודה של התקשורת במנותק ממבני כוח אחרים במדינה, וכי התקשורת איננה פועלת בוואקום. נאטור הצביע על כך שהתקשורת איננה נמצאת מחוץ לחברה ואיננה מעל לחברה.²⁵ התקשורת

משקפת את התפיסות הרווחות בחברה ומכאן היא סוכן משמר, גם כאשר מדובר ביחסה של החברה למה שנתפס בעינה כ"אחר".

24. דניאל, דור (2001), עיתונות תחת השפעה. תל-אביב: בבל, עמ' 9-24.

25. Nator, S. (2000), *The Israeli Media and the Intifada: A Critical Study*. Haifa: Ilam – Media Center for Arab Palestinians in Israel.

ג'מאל, אליאס וסוקר (2006) בדקו את הרב-תרבותיות בערוצים המסחריים ואת הופעתן של קבוצות מיעוט בשעות צפיית השיא על סמך נתוני מחקר מעקב של הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו. הממצאים העלו כי במהדורות החדשות של ערוצי הטלוויזיה המסחריים - ערוץ 2 וערוץ 10 - כל קבוצות המיעוט סובלות מהעדר ייצוג. ג'מאל סבור כי שוליותם של הערבים בתקשורת הישראלית מעידה על הדרה כפולה: הם מודרים ממרקעי הטלוויזיה בדרך כלל, וכאשר הם מופיעים הם מוצגים במסגרת סטריאוטיפית טיפוסית של יחסי כפיפות תרבותית וחברתית. לדבריו, ההדרה של הערבים מהמרחב התרבותי הישראלי משתקפת גם ביכולתם לבטא את רצונם ועמדותיהם באופן לגיטימי. הופעתם בתקשורת הישראלית מותנית במידת התאמתם למודל "האחר" הרואה בערבים זרים שעליהם להיכנע לתכתיבי הרוב הדומננטי.²⁶ כמו כן טוען ג'מאל שכאשר הערבים משולבים בתוכניות שונות בתקשורת, הם כפופים לנרטיב-העל הדומיננטי בחברה הישראלית, הממקם את תפיסת העולם הציונית ההגמונית כתפיסה הנורמטיבית. מכאן שהאזרחים הערבים משחקים במגרש תפיסתי זר להם, ומחויבים לקבל את כללי המשחק המקצים להם מקום מותנה במידת נאמנותם לנרטיב ההגמוני. במחקרו על תוכנית הריאליטי "דרוש מנהיג",

מצביע ג'מאל על מנגנוני ההדרה וההזרה המתוחכמים של נרטיב-העל הישראלי המדגיש את הדמוקרטיזם והסובלנות שלו אל מול חוסר

26. נילי אליאס, אמל ג'מאל, רבקה בן-שחר נריה ואורלי סוקר (2006), הנעדרים והנוכחים בזמן צפיית שיא: מגוון תרבותי בשידורי ערוצי הטלוויזיה המסחריים בישראל. ירושלים: הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו (מחקר מעקב).

הנכונות של האזרחים הערבים לכבד את "הכנסת האזרחים" הישראלית הנדיבה.²⁷

כל המחקרים שהוצגו לעיל הראו כי התקשורת הישראלית היא בעיקרה יהודית ונעדרת פלורליזם חדשותי אמיתי. בסוגיות הליבה המרכזיות, כמו נושאי חוץ וביטחון, זהות לאומית ודומיננטיות יהודית, אמצעי התקשורת הישראליים משקפים הסכמה רחבה, גם אם בנושאים פוליטיים שוטפים ובנושאי פנים קיימות מחלוקות רבות. כך נדחקת הצידה כל אפשרות לדיון מעמיק במחלוקות מהותיות ונשארת רק התפיסה הרוואה בערבים "אחר" שונה מהותית, שיש בו עניין לציבור רק ככל שענייניו קשורים לאינטרסים של החברה היהודית.

27. Jamal, A., N. Elias, and O. Soker (2011), "Cultural Encoding and Phony Equality in Popular Reality Shows: Lessons from Israel". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, (Forthcoming).

3 מתודולוגיה

מחקר זה עוסק בכמות ובאיכות של סיקור האזרחים הערבים בעיתונים "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ",²⁸ וכן בהשפעתם של הכתבים הערבים על הסיקור. שיטת המחקר היא כמותית בשילוב היבטים איכותניים חשובים. לצורך זה נבנה שאלון שכלל מספר רב של שאלות, כולן סגורות או מספריות, שדרשו קריאה מדוקדקת של כל ידיעה שנכנסה למדגם. כל ידיעה שהתייחסה בבירור לאוכלוסייה הערבית עברה תהליך של ניתוח על פי שאלון המחקר והוזנה לתוך מערכת ממוחשבת. חלק מהשאלות התייחסו לכמות הידיעות וחלקן לאיכות הסיקור, ואפשר היה להסיק מהן מסקנות לגבי אופן הסיקור. בנוסף נבחר מדגם של ידיעות שניתחנו לפי הפרמטרים של השאלון, במטרה לעמוד על מאפייני הסיקור המרכזיים ומשמעותם מנקודת מבט של הגינות וכבוד לזכויות האזרח הבסיסיות של האוכלוסייה הערבית.

שיטות המחקר הכמותניות בתקשורת מאפשרות מעקב על התדירות, ההיקף והמיקום של סיקור הערבים בתקשורת העברית. ההתמקדות בכמות נועדה לאפשר בחינה אובייקטיבית של דפוסי הסיקור. הממדים האיכותניים נועדו לאתר תובנות איכותיות ברמת התוכן.

28. ראו במבוא את ההסבר לבחירת שלושת העיתונים.

תקופת המחקר היא מ-1 באוקטובר עד 31 בדצמבר 2009 – בסך הכול 77 עיתונים. הפרמטרים העיקריים שהנחו את המחקר הם אלה המקובלים בחקר סדר היום והבולטות בתקשורת בעולם:

1. **מספר הידיעות בעיתון:** שאלה מספרית. נועדה בעיקר לתת אינדיקציה לגבי חלקם של האזרחים הערבים בתקשורת העברית.

2. **מספר הידיעות/הכתבות על ערבים:** גם זו שאלה מספרית והיא קשורה לשאלה הראשונה. מצד אחד היא נותנת אינדיקציה מספרית למספר הידיעות על ערבים, ומצד שני בוחנת, יחד עם שאלה מס' 1, את אחוז הסיקור המוקדש לאזרחים הערבים בעיתונות העברית בכלל.

3. **מספר העמוד שבו הופיעה הידיעה/כתבה:** שאלה זו בוחנת את החשיבות והבולטות של הידיעה. ההנחה היא כי ידיעות או כתבות בעמודים הראשונים חשובות יותר מאלו שבעמודים האחוריים של אותו עיתון.

4. **גודל הידיעה:** שטח הידיעה בעיתון משקף בולטות, תשומת לב וחשיבות. ככל שהידיעה/כתבה גדולה יותר, כך היא יותר בולטת ומיוחסת לה חשיבות גדולה יותר בסולם תשומת הלב של ציבור הקוראים.

5. **מספר המילים בידיעה/כתבה:** ככל שעולה מספר המילים בידיעה/כתבה, עולה גם ייחוס החשיבות לנושא וכן לצורך לטפל באירוע שעליו היא מדווחת.

יש לציין כי חשיבותה של ידיעה/כתבה נמדדת לפי ציפיותיו של קהל קוראי העיתון שהוא הקהל היהודי,

ולפיכך יכולות להיות ידיעות או כתבות שהן בה בעת ארוכות מדי ושליליות מדי. כך או כך, גודל הידיעה או הכתבה מעיד על כמות העבודה שהכתב השקיע בנושא, ומכאן גם תשומת הלב והיחס המצופים מציבור הקוראים.

6. מיקום הידיעה/כתבה בעמוד: גם מיקום הידיעה או הכתבה בעמוד הוא פרמטר חשוב של בולטות. ההנחה היא שמיקום בחלק העליון בעמוד מעניק בולטות יתר. ככל שידיעה/כתבה ממוקמת קרוב יותר לתחתית העמוד, הבולטות שלה הולכת ופוחתת. אמנם הדבר תלוי בהימצאותם של אמצעי הבלטה אחרים, אך במדדי הבולטות המיקום הגבוה בעמוד בכל זאת משקף בולטות רבה יותר.

7. האם יש תמונה: ידיעה המלווה בתמונה בולטת יותר. לכן, ככל שיש יותר תמונות וככל שהתמונה בגוף הידיעה או הכתבה גדולה יותר, הידיעה/כתבה בולטת יותר. אין להסיק מכך שהתמונה כשלעצמה היא ראייה ליתר חשיבות; במקרים לא מעטים התמונה באה על חשבון הטקסט ונוגסת בדברי המופיעים בו. יתרה מזו, במקרים מסוימים כמעט ואין קשר בין תוכן הכתבה לתמונה. קיום התמונה נועד אפוא במקרים רבים למשוך תשומת לב והתעניינות בתוכן הכתבה.

8. התייחסות בעמוד הכותרות: אין ספק שהעמוד הראשון הוא החשוב ביותר בעיתון. הקורא מתייחס תחילה לכותרות בעמוד הראשון. לפיכך עמוד זה הופך להיות לקט של הידיעות החשובות ביותר בעיני העורכים. חוקרים רבים מייחסים לעמוד הראשון את

התפקיד המרכזי בקביעת סדר היום התקשורתית.

9. נושאים: הסוגיות שהידיעות/הכתבות הנוגעות לאוכלוסייה הערבית עוסקות בהן. מפת הסוגיות העיקריות שעולות בהקשר של דיווח על האוכלוסייה הערבית היא אינדיקציה חשובה לדפוסי סיקור האזרחים הערבים בתקשורת העברית. יש לציין כי נעשה שימוש ברשימת נושאים שנקבעו לפי התוכנית GMMP.²⁹

10. תפקידו של הערבי: ההתייחסות לתפקידו של הערבי, גם בלי קשר לידיעה/כתבה, היא אינדיקציה חשובה להבנת תמונת העולם התקשורתית המוצגת בעיתון ולאופן ייצוג הערבים בתקשורת בכלל. בהקשר זה יש לציין כי אזכור מקצועי של אזרח ערבי בסיקור, גם אינו קשור עניינית לנושא, מעיד כי הכתב מתייחס למרואיין ברצינות ורואה בו ישות קיימת בפני עצמה.

11. האם הערבי הוא עבריין או קורבן: שאלה זו והשתיים הבאות אחריה הן שאלות איכותניות ולכן הן נבחנו בהתבסס על דפוסים מקובלים במחקר איכותני של הצלבת קריאת התכנים על ידי שני קוראים ברמת התאמה גבוהה של 80% לפחות. שאלות אלו תורמות להבנת הסיקור התקשורתית של האזרחים הערבים. פרמטר זה ממלא תפקיד ראשי בעניין המסגור (Framing) ככל שהידיעה/כתבה מתייחסת לאוכלוסייה הערבית.

12. הכתבה/ידיעה משקפת סדר או אי-סדר: לדעתם של חוקרים רבים, האוכלוסייה הערבית מקושרת ברוב המקרים לחדשות של אי-סדר.

29. ראו www.waccglobal.org (כניסה

אחרונה 1.12.10).

13. הידיעה/כתבה עוסקת בהפללה או אי-הפללה:
פרמטר זה נבחר על סמך מחקרים אחרונים שטענו כי התקשורת הישראלית מנסה ככל הניתן להפליל את האוכלוסייה הערבית. דוגמה חשובה להמחשת הדפוס הזה היא סיקור ה"בנייה הבלתי חוקית" ומדיניות הריסת הבתים בחברה הערבית מבלי להתייחס להקשר של היעדר תוכניות מתאר ביישובים הערביים, סרבול מדיניות אישורי הבנייה ושינוי ייעודי הקרקע, דבר שאיננו משאיר לזוגות צעירים בחברה הערבית ברירה ומביא אותם ליטול סיכונים בבנייה ללא היתר חוקי.

14. מסגרת הידיעה/כתבה היא לגיטימציה או דה-לגיטימציה: מסגרת הידיעה/כתבה מתמקדת לא רק במיקומם של האזרחים הערבים כחלק מהחברה בישראל, אלא המידה שבה התנהגותה או דבריה מסוקרים כלגיטימיים וכחלק מהתהליך הפוליטי הלגיטימי ומהדיון הציבורי בישראל או לא.

15. מסגרת הידיעה/כתבה היא הזרה או קבלה: המסגור כאן מציע פרספקטיבה של קבלה או הזרה, מתוך הנחה כי קיים מעגל של חברה ישראלית, והערבי הוא חלק מאותו מעגל או נמצא מחוץ למעגל.

16. האם הכתבה מבקרת את היחס הלא-שוויוני לערבים: כאן אנו יוצאים מנקודת הנחה כי אין די בהתייחסות לסיקור לפי בדיקת המסגור בלבד, אלא שיש לבדוק התעלמות מכוונת מזכויותיהם של האזרחים הפלסטינים. חוקרים רבים סבורים כי ההתעלמות מזכויותיהם של האזרחים הפלסטינים, כולל זכויותיהם

בתקשורת, היא המביאה לסיקור שלילי שלהם.

17. מקורות הידיעה: כאשר נושא הסיקור קשור לאזרחים הפלסטינים, אנשי התקשורת מסתמכים ברוב המקרים על דברי המשטרה. אין ספק כי למשטרה נוח להציג את העובדות כרצונה, אך אין זה אומר שגירסתה היא האמת. על כן חשוב לדעת עד כמה אנשי התקשורת מסתמכים על המשטרה ככל שנושא הסיקור רלבנטי לאזרחים הערבים.

18. כותב הידיעה: זהותו הלאומית או הפוליטית של הכתב/ת משפיעה על אופן סיקור הנושאים. חלק ניכר מהכתבים הישראליים אינם מודעים לייחודיות התרבותית והפוליטית של הפלסטינים אזרחי המדינה, וחלקם הגדול אינם מקבלים את הנרטיב הפלסטיני, דבר הגורם לסיקור שלילי הנושא ממד של הזרה. קיומם של כתבים ערבים בתקשורת הישראלית לא מוביל בהכרח לשינוי בדפוסי הסיקור, אבל עשויה להיות לו השפעה על הנושאים המסוקרים. לכן, מדד זה בוחן את זהות הכתבים ומנסה לקשור אותה לפרמטרים אחרים ברשימה ארוכה זו.

4

ממצאים

היות ששאלת המחקר העיקרית נוגעת לאופן ייצוגם של הפלסטינים בישראל בתקשורת בימים רגילים, בהיעדר משברים, נתמקד תחילה בנתונים הכמותיים. ההנחה היא שנפח הסיקור יכול לשקף את יחסה התקשורת הישראלית לציבור הערבי. מספר רב של כתבות או ידיעות חיוביות על ערבים במגוון נושאים פוליטיים, חברתיים וכלכליים משקף התייחסות רצינית לאוכלוסייה הערבית. לעומת זאת, התייחסות מעטה או שלילית משקפת זלזול ואי-הכרה בהם כחלק אינטגרלי מהחברה הישראלית.

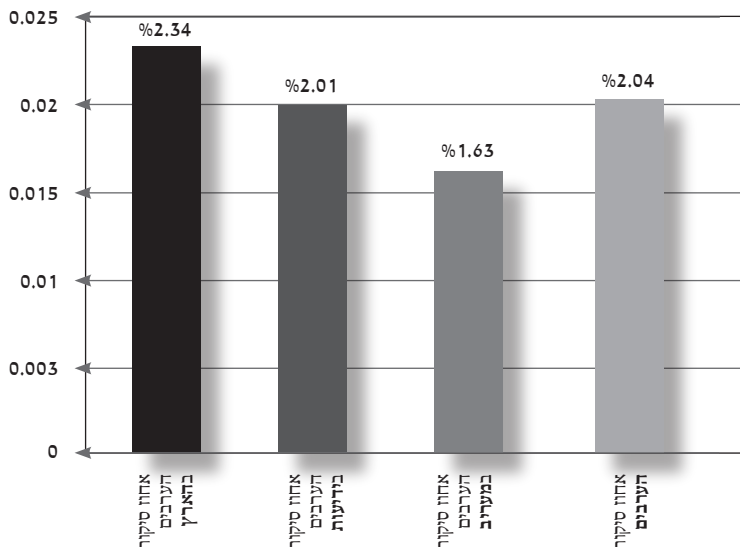
4.1 אחוז הסיקור

לפי ממצאי המחקר, אחוזי הסיקור של האזרחים הערבים בתקשורת הישראלית אינו שונה בהרבה מאשר ברוב המחקרים שהוצגו לעיל. מספר האיטמים הכולל בשלושת העיתונים במשך התקופה שנבחרה הוא קרוב ל-8,678 כתבות וידיעות. מספר האיטמים ב"הארץ" הוא קרוב ל-3,554, מספר האיטמים ב"מעריב" קרוב ל-2,390, ומספר האיטמים ב"ידיעות אחרונות" הוא 2,733. מספר האיטמים על ערבים בשלושת העיתונים הוא 177, מתוכם 83 ב"הארץ" (באחוזים 2.3%), 39 איטמים

ב"מעריב" (באחוזים 1.6%), ו-55 ב"דיעות אחרונות" (באחוזים 2.01%).

תרשים מס' 1 ◀ אחוזי הסיקור של האוכלוסייה הערבית הממוצע בשלושת העיתונים

נתונים אלה מצביעים על הדמיון הרב מבחינת אחוזי הסיקור בין העיתונות ובין אמצעי התקשורת האלקטרוניים. מרבית המחקרים הראו כי סיקור האוכלוסייה הערבית בתקשורת הישראלית האלקטרונית לא עולה על 2%, ומחקרנו מראה תוצאות דומות. תוצאות אלה אינן מפתיעות כלל ועיקר, אך בהתחשב בתקופת המחקר, הנתונים מחייבים מחשבה שנייה.

בתקופת המחקר, בין החודשים אוקטובר-דצמבר 2009, עלו באופן משמעותי אחוזי הפשיעה בישראל בכלל, ואחוזי הפשיעה והאלימות בחברה הערבית בפרט.³⁰ במצב טבעי ניתן היה לצפות שהעיתונים יסקרו את התופעה המדאיגה הזאת ולא יתעלמו ממקרי הפשיעה והרצח הגואים בחברה הפלסטינית בישראל, אך לא כך היה. ייתכנו שתי פרשנויות לכך. האחת, שהעיתונים שינו את מדיניותם והפסיקו לסקר רק אירועים שליליים בחברה הערבית, כדי שלא להיתפס כמי שמאירים את החברה הערבית באור שלילי בלבד. האפשרות השנייה, הסבירה יותר, היא שהחברה הערבית לא מעניינת את העיתונות העברית, ולכן היא מיוצגת בה רק כאשר הדברים נוגעים ישירות לחברה היהודית. במשך תקופת המחקר ציפינו לעלייה בנפח הסיקור של האזרחים הערבים. תוצאות המחקר מוכיחות כי אמנם חלה עלייה קטנה בנפח הסיקור של האוכלוסייה הערבית בתקשורת העברית, אך שיעורה עדיין נמוך מאוד ואף שולי, בהתחשב בעובדה כי אחוז הערבים בישראל הוא 20%.³¹ מקרי האלימות הפנימיים בחברה הערבית כמעט אינם מסוקרים בעיתונות העברית, במיוחד בהשוואה לסיקור הפרטני של מקרי האלימות המתרחשים בחברה היהודית. השוליות הכמותית של הערבים בתקשורת העברית אינה מפתיעה לאור מעמדם בישראל ובהתחשב במה שטענו לעיל בדבר תקשורת המושפעת מהמערכת הפוליטית.

30. ראו דוח משטרת ישראל, סיכום שנת

2009: יותר רציחות פחות גניבות.

(<http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1145260.html>)

(כניסה אחרונה 15.1.11).

31. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 2007, כולל הערבים בגולן ובירושלים.

ראו

http://www.cbs.gov.il/www/publications/isr_in_t07e.pdf

(כניסה אחרונה 15.1.11).

4.2 בולטות

במחקר נבדקו כמה פרמטרים המודדים את הבולטות של ידיעות הקשורות לאזרחים הערבים בעיתונות העברית, ולפיכך בוחנים את החשיבות שהיא מייחסת לאירועים הקשורים אליהם: מספר העמוד של הידיעה, גודל הידיעה, מספר המילים בידיעה, מיקום, מסגרת גרפית, צבע, תמונה, והתייחסות בעמוד הראשון.

מספר העמוד של הידיעה: ההנחה היא שהופעת ידיעה בעמוד הראשון, השני או לכל היותר השלישי מצביעה על בולטותה בסדר היום של העיתון. מחקרים קודמים בתקשורת מחזקים את הטענה שידיעה המודפסת בעמודים הראשונים של העיתון בולטת יותר, ולפיכך זוכה לתשומת לב רבה יותר של הקוראים. המחקר מראה כי רוב הידיעות שבהן מופיעים ערבים מופיעות בעמוד 6 והלאה: 118 ידיעות על ערבים הופיעו בעמודים 6 והלאה, ורק 59 ידיעות על ערבים הופיעו לפני עמוד 6.

מספר העמודים הממוצע בעיתון (בחלק החדשות) הוא 24.6³² ממצאינו העלו כי 65 ידיעות על ערבים הופיעו בעמוד 12 והלאה. חשוב להבהיר כי עיתונים מודפסים בשפה העברית מקדישים עמודים אחוריים לספורט וחדשות צבע, היכן שמופיעים דיווחים על קבוצות הספורט הערביות ועל שחקנים ערבים המשחקים בליגות גבוהות, במיוחד בכדורגל. הדבר יכול להסביר מדוע מרבית הידיעות על ערבים ממוקמות בעמוד 6 והלאה

32. החישוב נקבע לפי בחירת 20 עיתונים יומיים מכל עיתון: מעריב, ידיעות אחרונות והארץ וקביעת הממוצע.

- כאמור דבר המצביע על שוליותה של האוכלוסייה הערבית בסיקור התקשורת.

חשוב להסב את תשומת הלב לידיעות שהתפרסמו בעמודים הראשונים, ובמיוחד בעמוד הראשון. מתוך 177 ידיעות על ערבים, 35 ידיעות התפרסמו בעמוד הראשון - קרוב לחמישית מהידיעות על ערבים, נתון מפתיע כשלעצמו. אפשר להסביר זאת באמצעות העובדה כי בתקופת המחקר חלה עלייה חדה באירועי פשיעה ואלימות בחברה הערבית, אשר הביאה להבלטת ידיעות אלו. עובדה זו מתיישבת עם הקו הכללי של מסגור האוכלוסייה הערבית כמי שמזוהה עם איסדר, דבר המשמר אותה כחריגה, עבריינית ומסוכנת.

במבחן הבולטות נבדק גם מיקומן של הידיעות על ערבים בעמודי העיתון. לשם כך חולק העמוד לשני חלקים, עליון ותחתון. ההנחה היא שידיעה הממוקמת בחלק העליון של העמוד בולטת יותר. המחקר מצא כי רוב הידיעות על ערבים ממוקמת בחצי העליון - 84 ידיעות על ערבים התפרסמו בחצי העליון של עמודי החדשות בשלושת העיתונים, לעומת 51 ידיעות על ערבים שהתפרסמו בחצי התחתון ו-42 ידיעות על ערבים שהתפרסמו באמצע העמוד. אם כן, מרבית הכתבות, כשהן כבר מופיעות, מתפרסמות באמצע העמוד או בחלקו התחתון.

מדד נוסף לבולטות הידיעות העוסקות באזרחים ערבים בעיתונות העברית הוא גודל הידיעה ביחס לעמוד. ככל שהידיעה גדולה יותר היא בולטת יותר בעמוד שבו היא מודפסת. נמצא כי 28% מסך כל הידיעות הקשורות

לאזרחים הערבים תפסו שמינית עמוד (49 ידיעות); 22% מסך הידיעות שנבדקו תפסו כשישית עמוד (38 ידיעות); 14% מסך כל הידיעות על ערבים בשלושת העיתונים תפסו כרבע עמוד (26 ידיעות); קרוב ל-19% מן הידיעות תפסו כחצי עמוד (35 ידיעות); קרוב ל-8% תפסו עמוד (15 ידיעות); ומספר כמעט זהה של ידיעות תפסו יותר מעמוד אחד (14 ידיעות).

הידיעות שתופסות יותר מעמוד הן בדרך כלל ידיעות בתחום הספורט או ידיעות הקשורות לביטחון המדינה. לפי הבדיקה שלנו, כמעט כל הידיעות בתחום הספורט ב"ידיעות אחרונות" זכו ליותר מעמוד, גם בעמודי החדשות,³³ וסיקור אירועי אלאקצא והתנועה האסלאמית בשלושת העיתונים זכו ליותר מעמוד.³⁴ גם פרשת תא"ל עימאד פארס זכתה לשטח סיקור של יותר מעמוד ב"מעריב" מיום 11.11.09. ב"ידיעות אחרונות" קיבל רצח חייל בידי חברו בקניון בנגב ("נקמת החייל", 28.12.09) סיקור של יותר מעמוד. לפי דפוסי סיקור אלה ניתן לראות שלא רק שנושאים ביטחוניים תופסים נתח גדול מסיקור האוכלוסייה הערבית, אלא שגם הבולטות שלהם גדולה, דבר שמעצים את האפקט השלילי של חדשות מעטות מבחינה מספרית.

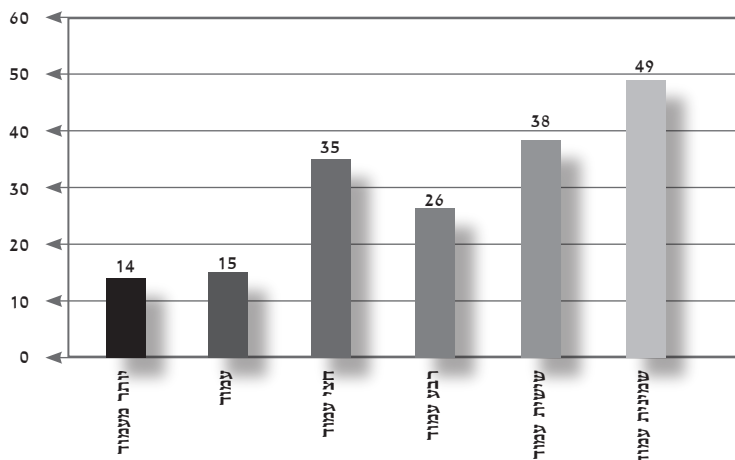
הטבלה הבאה משקפת בבירור את גודל הידיעה ביחס למקומה בעיתון.

33. ידיעות אחרונות, "ללא דרבי",

22.12.09.

34. מעריב, "מקרה קיצון", 8.10.09.

תרשים מס' 2 ◀ גודל הידיעה על ערבים ביחס לעמוד

כמדד של בולטות נבחן גם צבע הכותרת או הידיעה. הצבע הדומיננטי בידיעות הוא שחור או אפור. צבע אחר – אדום או ירוק – מבליט את הכותרת באופן חיובי או שלילי ומעודד את הקריאה. הצבע גם רומז כי מדובר בידיעה ייחודית ושונה. במחקר נמצא כי בכמעט 80% מהידיעות על ערבים יש צבע, ורק 20% מהידיעות על ערבים הודפסו בשחור-לבן. ההסבר לכך זה נמצא בבחינה מעמיקה של סוגי הידיעות המקבלות כותרת צבע, שהן ידיעות עם תמונה (ראו בהמשך). רוב כותרות הצבע, מלבד ידיעות הספורט, עוסקות בפשיעה, רצח, תאונות דרכים וביטחון המדינה. היות שהצבע מקנה בולטות, סביר כי הצבע בסיקור הערבים תורם לסגרגציה בסיקור ולהדגשת הזיקה בינם ובין תחום הפשיעה והסכנה הביטחונית, ובכך מאשש את הסטריאוטיפים של "עולם שלישי" ו/או "גיס חמישי".

מדד בולטות נוסף שנבחן במחקר הוא **התמונה** – כלי המחשה חזק ביותר. לא בכדי אומרים כי "תמונה שווה אלף מילים". תמונות מושכות את העין ומפנות תשומת לב מיוחדת לידיעה. תמונה יכולה להמחיש את המציאות בצורה חזקה יותר, אך לא פעם תמונות מחליפות את הטקסט הכתוב, ועל כן יש לבחון כל ידיעה בנפרד. המחקר העלה כי ב-78% מהידיעות על ערבים יש תמונה להמחשה. כבר ציינו לעיל כי ברוב הידיעות או החדשות בתחום הפשיעה, תאונות הדרכים וביטחון המדינה יש צבע ותמונה להמחשה. במקרה שלנו ההמחשה תורמת לכיוון השלילי: מטרתה להציג את "חומרת המקרה" ולהפריד ידיעות הקשורות לערבים משאר הידיעות תוך ניסיון ליצור מרחב תקשורתי השייך אך ורק לערבים.

עוד מדד של בולטות שנבדק הוא קיומה של **מסגרת נפרדת לידיעה**. בדומה לשאר הפרמטרים של בולטות, מסגרת נפרדת מקנה לידיעה חשיבות ומבחינה אותה משאר הידיעות, לטוב או לרע. המחקר הראה כי 97% מהידיעות על ערבים הודפסו במסגרת נפרדת, המסמלת סוג של סרגציה כפי שהוסבר לעיל.

4.3 נושאי ידיעות על ערבים

בפרק זה בדקנו, כמו רוב המחקרים, את נושאי הידיעות שהאוכלוסייה הערבית מיוצגת בהם. הבדיקה נועדה בראש ובראשונה לבדוק אם המגמה שחוקרים רבים הצביעו עליה עדיין קיימת גם בהיעדר משברים אזרחיים. בין היתר, האם התקשורת הישראלית מדגישה את אותם

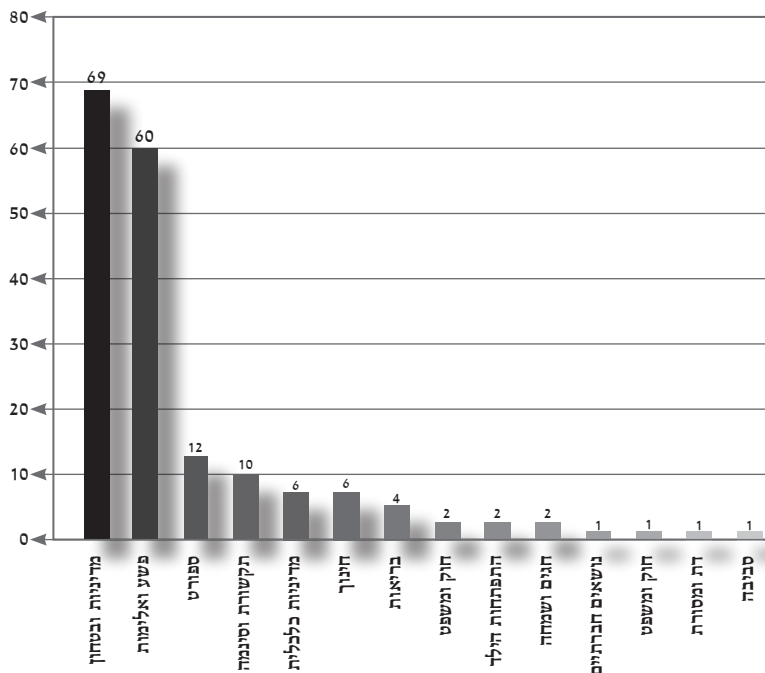
נושאים, כפי שעשתה בעבר, ומכאן שהיא ממשיכה לשמור על תפקידה בעת סיקור האזרחים הערבים, או שישנו שינוי בתחום זה? עוד בדקנו אם יש בסיקור הטיות או מסגור שלילי שתכליתו הזרה והדרה של האוכלוסייה הערבית, וכן אם יש קשר בין הזהות הלאומית של הכתב ובין אופן ייצוגם של האזרחים הערבים.

יש לציין תחילה כי בחירת הנושאים הסתמכה בעיקר על רשימת הנושאים של ה-GMMP (Global Media Monitoring Project) - פרויקט מעקב אחרי הופעת נשים בכלי תקשורת בכל העולם. הנושאים מגוונים, ולכל נושא יש נושאי משנה, כך שתחת כלכלה מופיעים תת-נושאים כמו מדיניות כלכלית, זכויות עובדים, עוני וכו'.

בטבלה מס' 3 אפשר לראות בבירור מהם הנושאים שבהם האזרחים הפלסטינים מסוקרים בעיתונות העברית ואת מספר הידיעות על ערבים בכל נושא ונושא.

תרשים מס' 3 ◀ נושאי הסיקור של אזרחים ערבים בעיתונות העברית

בתרשים מס' 3 אפשר לראות כי הנושא המוזכר ביותר בידיעות על ערבים או על נושאים הקשורים לערבים, ללא קשר לרלבנטיות שלו לידיעה, הוא מדיניות וביטחון. קרוב ל-39% מהידיעות על ערבים בתקשורת הישראלית התייחסו לנושאים הקשורים לביטחון המדינה (69 ידיעות). לפי הפירוט של רשימת ה-GMMP, נושאים אלה כוללים פוליטיקה, צבא וביטחון, תהליך שלום, ומשא ומתן, ומדיניות פנים (גזענות, אפליה, אי-שוויון וכו').

בבדיקה מעמיקה התגלה שרוב הידיעות על ערבים בנושאי מדיניות וביטחון הן שליליות, למעט כמה ידיעות שחלקן התייחסו לפרשת סרן ר' מול העיתונאית אילנה דיין,³⁵ פרישתה של ראניה ג'ובראן ממשרד החוץ,³⁶ פרישתו של תא"ל עימאד פארס (רק אחרי ההחלטה שלא להוריד את תא"ל משה תמיר בדרגה³⁷), ובניו של סמ"ר עומר סואעד שנחטף בשנת 2000.³⁸

העובדה שרוב הידיעות על ערבים בכל הקשור למדיניות וביטחון הן שליליות מחזקת טענות של מחקרים קודמים.³⁹ הדרת הערבים מהמרחב התקשורתי הישראלי לא משתקפת רק במספר הידיעות, במיקומן ובאופן הצגתן, אלא גם ביכולתם של הערבים לבטא את רצונם ועמדותיהם באופן לגיטימי. בתקשורת הישראלית נעשית הדרה כפולה שתכליתה גם הזרה: מצד אחד סיקור מועט של נושאים הקשורים לערבים, ומצד שני סיקור הכפוף לכללי הרוב הדומיננטי – במקרה שלנו הרוב היהודי. הכפיפות המבנית של החברה הערבית לרוב היהודי, שחוקרים רבים הצביעו עליה, משתקפת בדפוסי סיקור האוכלוסייה הערבית, המשקפים את שוויון הנפש של התקשורת לכפיפות זו ואת חוסר הערעור עליה או הפניית תשומת לבם של הקוראים אליה, ומכאן הפיכתה לנורמטיבית. זאת ועוד, התקשורת מחזקת את הכפיפות המבנית מכיוון שהיא לא רק משקפת את המציאות אלא גם מבנה אותה.

התקשורת הישראלית עיצבה את הערבי בהתאם לקריטריונים של הרוב היהודי; הערבי הטוב הוא זה

35. ידיעות אחרונות, 9.12.2009, עמ' 20.

36. מעריב, 6.12.2009, עמ' 12.

37. ידיעות אחרונות, 26.10.2009, עמ' 3.

38. ידיעות אחרונות, 18.12.2009, עמ' 3.

39. ראו מבוא.

שאינו מערער על הקונצנזוס הישראלי-ציוני. לעומת זאת, ערבי כמו ח"כ מוחמד ברכה, שהוגש נגדו כתב אישום בגין תקיפת שוטר,⁴⁰ הוא מחוץ לקונצנזוס ומוצג בצורה שלילית אם וכאשר הפרשה מסוקרת, אף על פי שמדובר באיש ציבור שנמנע ממנו להשתתף בהפגנה. מובן כי עובדה זו לא הזכרה בעת סיקור המקרה של ברכה וכתב האישום.

ידיעות בתחום ביטחון המדינה המוצגות ומסוקרות באופן חיובי הן אלו שעולות בקנה אחד עם האידיאולוגיה והשקפת העולם של הרוב הדומיננטי, במיוחד כאשר מדובר ביחסה של החברה למנהיגות הערבית. ניסיון הדהר-לגיטימציה של המנהיגות הערבית נוצר באמצעות הצגת מנהיגים כמודל לכלל האוכלוסייה. הערכים המנחים את הסיקור של מנהיגים ערבים הם זלזול וחשדנות. ערכים אלה משתקפים במסגרות הסיקור ובהבלטת הנושאים הנחשבים ל"בעייתיים". יש כאן תפיסה דיכוטומית היררכית הממקמת את החברה היהודית כמדד להתייחסות ל"אחר" הערבי, תוך כדי הדגשת היחס השיפוטי והחשדני.

הנושא החשוב השני (הובלט ב-60 ידיעות - 34%) הוא **פשע ואלימות**. כבר הזכרנו כי בתקופה הנחקרת חלה באופן מקרי בחברה הישראלית בכלל ובחברה הערבית-פלסטינית בפרט עלייה במקרי הפשיעה והאלימות על כל צורותיה: רצח, מכות, תאונות דרכים, שוד וסחר בנשק. חשוב לציין כי ברוב המקרים המקור העיקרי של הכתבים הוא המשטרה. ברור כי למשטרה חשוב לשמר תדמית

של "לחימה בפשיעה", אך תדמית זו

40. ידיעות אחרונות, 2.11.2009, עמ' 20.

גוררת התעלמות מהעובדה כי לכל

פשע יש קורבן ומאחורי כל קורבן יש סיפור. רק בחלק קטן מהידיעות על נושא כאוב זה היתה התייחסות לפן האנושי של הקורבנות. דוגמה להתייחסות כזו היא הרצח של אמג'ד שואהנה מג'ל'וליה שנרצח בעת שחזר מבית הספר, כפי שסוקר ב"הארץ".

הנושא השלישי בחשיבותו הוא הספורט. קרוב ל-7% מהידיעות (12 ידיעות) על ערבים היו בתחום הספורט. סיקור הערבים בעמודי הספורט היה מגוון, לאו דווקא כולו שלילי, ונע בין סיקור נורמטיבי רגיל, סיקור שלילי וסיקור חיובי מאוד ואף מפתיע ב"ידיעות אחרונות". שלושת העיתונים סיקרו את המשחקים החשובים בחברה הערבית באופן רגיל ובמונחים של הפסד או ניצחון ומספר שערים. סיקור הדרבי בין אחי נצרת לבני סח'נין⁴¹ בשלושת העיתונים היה שונה, שלילי למדי ומתלהם. שלושה ימים לפני המשחק כבר עסקו הכתבים בפחד של המשטרה מאלימות בין אוהדי שתי הקבוצות בתום המשחק. לדברי מאמני הקבוצות באתרי החדשות בערבית, הדבר רק תרם לאלימות. דפוס כזה של סיקור תואם את טענתם של חוקרי התקשורת פול לזרספלד ורוברט מרטון, כי אחד מתפקידי התקשורת הוא אכיפת נורמות חברתיות. אף על פי שאין מדובר כאן בנורמה חברתית, ניתן לטעון כי התקשורת הישראלית מעודדת בדפוסי הסיקור שלה פעולה מאורגנת מסוימת באמצעות חשיפה של מצבים שאינם תואמים את המוסר הציבורי והופכת אותם לנורמות.⁴² התקשורת מנרמלת את יחסה של החברה

41. ידיעות אחרונות, 22.12.2009; מעריב,

22.12.2009; הארץ, 22.12.2009.

42. לזרספלד, פול ומרטון, רוברט (1995). "תקשורת המונים, טעם פופולרי ופעולה חברתית מאורגנת". תקשורת המונים - מקראה. ת"א: האוניברסיטה הפתוחה, 76-92.

הכללית לציבור הערבי, בעיקר את יחסם של צרכניה, ונותנת לגיטימציה ליחס חשדני ומזלזל. קוראי העיתונים מקבלים תמונה מסוימת על החברה הערבית, וזו הופכת במרוצת הזמן לאמת היחידה שהם מכירים. כך הופכים דפוסי הסיקור הדומיננטיים להיות נורמה חברתית.

"ידיעות אחרונות" הגדיל לעשות בסיקור הספורט בחברה הערבית; במשך תקופת המחקר התפרסמו כמה כתבות חיוביות על ערבים בתחום הספורט. אחת הידיעות, "מחלק כדורים",⁴³ התייחסה לקשר אחי עראבה חמודי בדארנה, שהוא גם סטודנט לרפואה. כתבה אחרת, "החלוצה",⁴⁴ התייחסה למנחה הערבייה של תוכנית הספורט בערוץ 5. אך כתבות אלו לא משנות את הטון הכללי של התקשורת הישראלית בייצוג האזרחים הערבים, אלא רק מחזקות את הדימוי של "הערבי הטוב" המוצג כניגוד ל"ערבי הרע", הדומיננטי ביתר המקרים.

הנושא הרביעי בחשיבותו בתקופת המחקר הוא **תקשורת וקולנוע**. בתקופה זו חלה התפתחות בפרשת מוחמד בכרי והסרט "ג'נין ג'נין", שסוקר כמובן באופן שלילי היות שמנגד מדובר בתביעת קצינים שלחמו במחנה הפליטים ג'נין והגנו על שמם הטוב מול בכרי, שהואשם בזיוף ובשקר. עוד עניינים היו פיטוריו של כתב ערוץ 2 סלימאן אלשאפעי, וכן חדשות הקשורות לסרט "עג'מי" שיוצרו הם יהודי וערבי, ירון שני ואסכנדר קופטי, וסיקורו היה לרוב חיובי.

סיקור המדיניות הכלכלית והחינוך
הגיע למקום החמישי מבחינת

43. ידיעות אחרונות, 9.11.2009.

44. ידיעות אחרונות, 5.10.2009.

החשיבות. בכל הקשור לכלכלה הכתבות היו חיוביות, למרות מספרן הזעום בהתחשב בעובדה שאחוזי העוני בחברה הערבית מרקיעי שחקים. חלק מהידיעות בתחום הכלכלה התייחסו לתרומתה של תוכנית ויסקונסין לחברה הערבית, בהקשר של הדיון בהארכת פעולתה. הכתבה היתה חיובית לכאורה, אך התעלמה בין היתר מהפגנות שיזמו ארגונים חברתיים נגד התוכנית, מהאפקט השלילי שלה (הרחבת מעגל העוני למרות צמצום האבטלה וכו') לפי דוחות של כמה ארגונים, ועוד.⁴⁵

הנושא השישי היה **בריאות**. שנת 2009 היתה שנת "שפעת החזירים" (H1N1), ש-88 אנשים בישראל מתו ממנה או מסיבוכים הקשורים אליה עד 24 בינואר 2010.⁴⁶ חלק ניכר מהנפטרים היו ערבים. התקשורת התייחסה לכל מקרה בנפרד, אבל לא בכל המקרים אפשר היה לדעת אם הנפטר הוא ערבי או לא. על כל פנים הסיקור היה סטרילי למדי ולא נכנס לפרטים גם כאשר הנפטר היה יהודי. אף כי ניתן לטעון שהתקשורת יצרה דרמטיזציה של המחלה ועוררה פאניקה מהשלכותיה בשל חוסר במידע ובפרטים, בסופו של דבר היא תרמה באופן חלקי לעצירת הפאניקה האזרחית שהתעוררה בעקבות התפשטות המחלה.

שאר נושאי הידיעות שסיקרו ערבים קיבלו התייחסות דומה, וממילא מדובר בידיעה או שניים לכל היותר בכל נושא: התפתחות הילד, דת, סביבה, זכויות אדם, חוק ומשפט, חגים ושמחה.

45. ראו עתירת האגודה לזכויות האזרח בעניין, בשם ארגונים חברתיים (2010): <http://www.acri.org.il/story.aspx?id=2467> (31.1.11) (כניסה אחרונה: 31.1.11)

46. ראו לפי נתוני משרד הבריאות: <http://www.health.gov.il/h1n1/world.asp> (31.1.11) (כניסה אחרונה: 31.1.11)

4.4 מסגור הידיעות והנושאים הקשורים לאזרחים הערבים

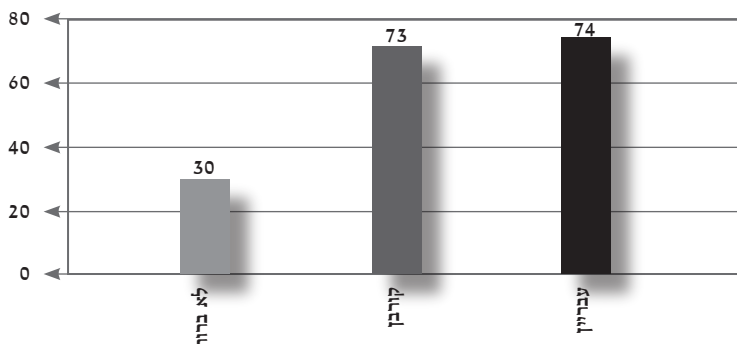
כדי להבין את אופן ייצוגם של הערבים בעיתונות העברית אין די במיון הידיעות שערכים נזכרים בהן לנושאים, אף על פי שזוהי אינדיקציה טובה ליחסה של התקשורת כלפיהם. כדי להעמיק את הבנת דפוסי הייצוג של האוכלוסייה הערבית בתקשורת הישראלית בדקנו גם את מסגור הידיעות. לשם כך נבחנו כמה פרמטרים: מקצועו של הערבי הנדון בידיעה, האם הוא קורבן, האם הכתבה משקפת סדר או אי-סדר, הפללה או אי-הפללה, לגיטימציה או דה-לגיטימציה, קבלה או הזרה, והאם יש בכתבה ביקורת על היחס הלא-שוויוני לאזרחים הערבים.

אזכור מקצועו של הערבי הוא פרמטר של בולטות, זיהוי והאנשה. לפי ממצאי המחקר, בקרוב ל-71% מהידיעות הוזכר מקצועו של הערבי הנדון כחלק אינטגרלי מהידיעה. עם זאת, רוב הידיעות סיקרו את הערבים בצורה שלילית למדי, ועל כן יוצא כי ההתייחסות למקצוע מילאה תפקיד שלילי. דוגמה לכך היא העובדה ששלושת העיתונים התייחסו למקצועו של פארס זיאן שרצח את אשתו מנאר כנעאן-זיאן ז"ל מכפר ירכא ב-2.11.09, וציינו בהבלטה את מקצועו כמורה בבית ספר. מדפוס הסיקור עולה מסר סמוי שאם אפילו המורים בחברה הערבית הם רוצחים, מה כבר יש להגיד על שאר החברה. אמנם מסר זה לא מועבר ישירות, אך בתרבות תקשורתית של חשדנות, עליונות והטפת מוסר, הוא עובר לכל מי שקורא את הכתבה.

ב-42% מן הידיעות הערבי מוצג כעבריין (74 ידיעות).

לעומת 41% ידיעות (73 ידיעות) שבהן הוא מוצג כקורבן. ההבדל מפתיע, אם כי ההתייחסות לערבים כאל עבריינים עדיין רווחת יותר. עבריין הוגדר כאדם שעבר עבירה או שלא ציית לחוק או לכלל, לאו דווקא בתחום הפלילי ולא דווקא אם הורשע. דפוס סיקור זה מקדש את החוק ומעצים את עבריינותו של העבריין, אשר מוצג כמי שמערער על הסדר הקיים. במקרה שבו הסדר הוא סדר המדינה היהודית והעבריין הוא ערבי, המסקנה היא שערבי, מעצם היותו מערער על הסדר, הוא אויב המדינה והרוב היהודי המזוהה איתה.

תרשים מס' 4 ◀ הערבי הוא קורבן או עבריין

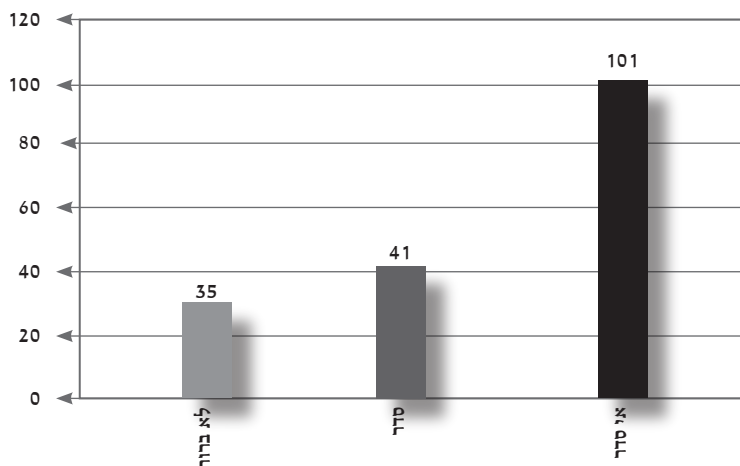

בעוד שההבדל בין קורבן לעבריין בתיאור הערבי בתקשורת הישראלית קטן מאוד, רוב הידיעות – 57% – משקפות אי-סדר (101 ידיעות), לעומת 23% (41 ידיעות) מהידיעות המשקפות סדר. "חדשות סדר" הן חדשות העוסקות באירועים או בתהליכים חיוביים כמו הישגים,

שיפורים, בנייה, יצירה, לכידות חברתית, שיתוף פעולה ועוד, ואילו "חדשות אי-סדר" עוסקות באירועים או בתהליכים שליליים כמו סטייה חברתית, עבריינות, הרס, פגיעה ברכוש, טרור, סכסוכים ועוד. מגמה זו תואמת את הממצאים שהיו קיימים במחקרים קודמים, אף כי ניתן לראות שבאחוז לא מבוטל מהכתבות החלוקה הזאת לא ברורה לגמרי.

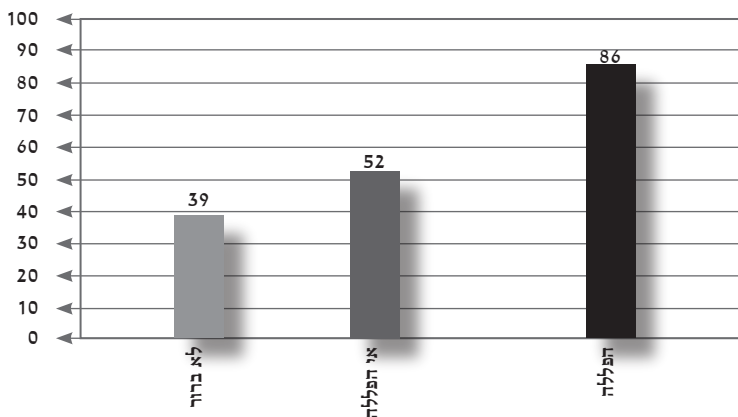
תרשים מס' 5 ◀ הידיעה/ כתבה משקפת סדר או אי-סדר

בדומה לנתון הקודם, רוב הידיעות על ערבים עוסקות בהפללה – אישום פלילי באופן ישיר או עקיף של אחת הדמויות הערביות בכתבה. קרוב ל-49% מהידיעות עוסקות בהפללה (86 ידיעות), לעומת 29% מהידיעות העוסקות באי-הפללה (52 ידיעות). המשמעות היא שחלק

גדול מהכתבות לא רק משמרות את הדימוי העברייני של החברה הערבית, אלא גם מאשימות אותה במצבה. העבריינות הופכת לתכונה אינהרנטית, שהאוכלוסייה הערבית מזוהה איתה בצורה מתמדת. זהו סוג של כלי-אה סמלית המשקפת אלימות אפיסטמולוגית.

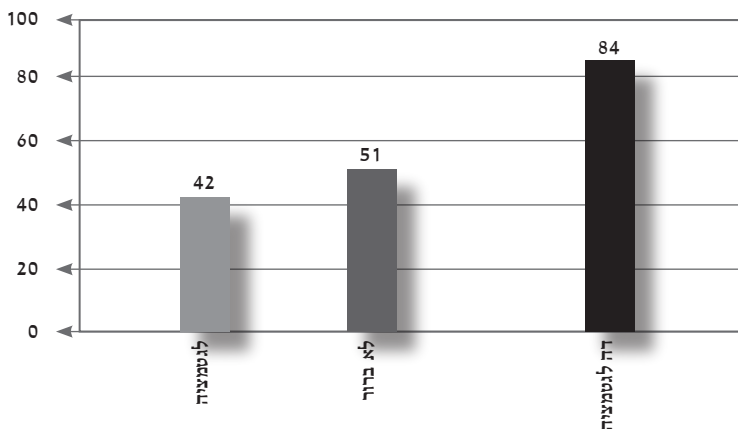
תרשים מס' 6 ◀ הפללה או אי-הפללה

עוד נמצא כי ב-48% מהידיעות (84 ידיעות) יש ניסיון לדה-לגיטימציה של האזרחים הערבים. דה-לגיטימציה הוגדרה כקביעה כי העמדות או המעשים שתוארו בכתבה חורגים ממסגרת הקונצנווס הפוליטי. רק 24% מהידיעות (42 ידיעות) על ערבים מקדמות לגיטימציה. יש לציין גם כי בחלק ניכר מהידיעות לא היה ברור אם יש ניסיון לעשות לאזרחים הערבים דה-לגיטימציה או לא. המונח נמדד בהתאם לעמדות או למעשים

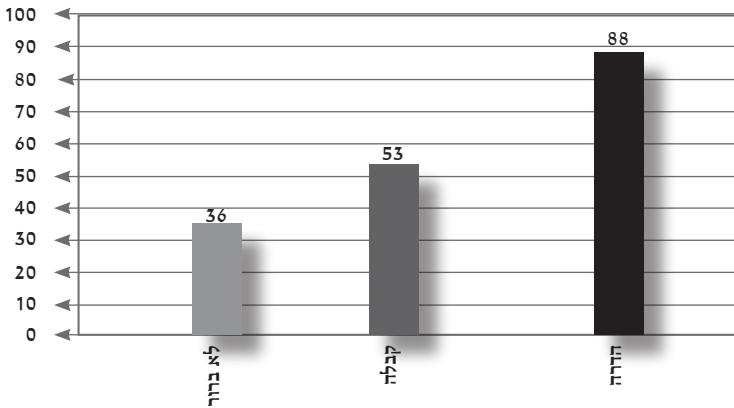
שתוארו בכתבה וחריגתם ממסגרת הקונצנזוס הפוליטי, המקובל על החברה היהודית. דפוס סיקור זה מצביע על האמביוולנטיות של גבולות השייכות ועל היותה של החברה הערבית בישראל בעת ובעונה אחת חלק מהחברה הישראלית וגם לא חלק ממנה.

תרשים מס' 7 ◀ לגיטימציה או דה-לגיטימציה של האזרחים הערבים

בהמשך לממצאים בעניין המסגור, ב-50% מהידיעות (88 ידיעות) נעשתה הזרה, כלומר הערבים הוצגו כבלתי מוכרים, בלתי שייכים לחברה ומוזרים, לעומת 30% מהידיעות (53 ידיעות) שבהן היתה קבלה שלהם. ב-20% מהידיעות (36 ידיעות) הצגתם לא היתה חד-משמעית.

תרשים מס' 8 ◀ קבלה או הזרה

ברוב המקרים - 70% מהידיעות - לא היה אזכור של היחס הלא-שוויוני לאוכלוסייה הערבית, לעומת 25% מהידיעות בלבד (לרוב ב"הארץ") שהתייחסו לסוגיית האי-שוויון. פער זה מלמד כי הזרתם של הערבים מהמרחב הציבורי הישראלי היא נורמטיבית. תמונה זו נכונה במיוחד אם מביאים בחשבון את האפקט המצטבר של כל כלי התקשורת שהצגנו עד כה.

סיקור הערבים במנותק מההקשר הפוליטי וממציאות ההדרה, הקיפוח והאי-שוויון של הערבים, והתעלמות מהנרטיב האידיאולוגי-פוליטי המקשר בין העבר של הערבים בישראל - שכלל תהליך קולוניאלי, חורבן וגירוש ובין עתיד רצוי של דמוקרטיה הסדרית - מצביע על ניסיון סיקור סטרילי ושטחי.

חוקרים רבים ראו בהדרה תוצאה של התעלמות מכוונת

מזכויותיהם של הערבים בישראל כאזרחים. מחקרנו מציע כי התקשורת, בדומה לממסד הישראלי, מתנערת מאחריותה ומאחריותו של הממסד למצבם של האזרחים הערבים ומאמצת דרכי סיקור המנותקות מההקשר הפוליטי.

4.5 מקור הידיעות על אזרחים ערבים בתקשורת הישראלית

למקור הידיעה ולכותבה יש השפעה מכרעת על אופן הייצוג של המופיעים בה. ככל שהכתב עוסק באירוע תוך בחינת היבטים שונים שלו, מתקבלת תמונה מדויקת ומורכבת יותר. המקורות הרשמיים, המרכזים בידיהם מידע רב, מהווים מקור מידע מרכזי לתקשורת. כאלה הם משרדי הממשלה, זרועות הביטחון ומוסדות נבחרים. כאשר מדובר בחוק וסדר, המשטרה ומערכת בתי המשפט מהווים מקור מרכזי לעיתונות. המשטרה היא אחד המוסדות העיקריים המספקים מידע העשוי להיות סנסציוני לתקשורת.⁴⁷ התקשורת הישראלית איננה חריגה בהסתמכותה על מקורות משטרתיים, ובפרט כאשר מדובר באזרחים הערבים. העבר מלמד כי אנשי התקשורת גם לא מערערים על גירסת המשטרה ככל שמדובר באירוע הקשור לאוכלוסייה הערבית, להבדיל ממקרים אחרים

שבהם התקשורת יזמה - ובצדק - ערעור על גירסת המשטרה, כמו למשל במקרה של רצח הילדה תאיר ראדה מקצרין.

47. R. Boyle (1999), "Spotlighting the police: Changing U.K. Police Media Relation in the 1990's". *International Journal of the Sociology of Law*, 27, pp. 229-250.

מקץ שנים של מעקב, לא זכור לנו מקרה שבו התקשורת העברית יזמה מהלך ובדקה את גירסת אנשי הביטחון והמשטרה כאשר היה מדובר באישום נגד אזרח ערבי. מקרה יחיד שלא ניתן להתעלם ממנו היה יוזמה של "מעריב", דרך הכתב סעיד בדראן, לבדוק את טיעוני המשטרה והשב"כ בכל הקשור לפרשת תופיק פוקרא בנובמבר 2002. פוקרא נעצר בטורקיה אחרי שהואשם ששלף סכין במהלך טיסת אל-על מתל אביב לאיסטנבול וניסה להשתלט על המטוס. בעקבות התחקיר שוחרר לבסוף פוקרא אחרי כמה חודשים שבהם ישב לשווא בכלא הטורקי.

לתקשורת הישראלית חשוב לזכות באמונה של המשטרה. הדבר נכון במיוחד כאשר מדובר באזרחים הערבים. קשרים טובים משמעם זרימת מידע ושיתוף במידע שאיננו זמין לכלל הציבור, אך הם עוקפים את אחד המנגנונים המקצועיים המרכזיים בתקשורת – הצלבת המידע ובדיקתו לעומק. במרבית המקרים, התקשורת מסתמכת על המקורות המשטרתיים ולא טורחת לבחון את עמדת הצד שכנגד ולאמת את הגירסה הרשמית. דפוס פעולה זה בא לידי ביטוי באינספור מקרים, כאשר אזרחים ערבים צוירו על ידי התקשורת כאשמים או כעוברים על החוק בהסתמך על גירסת המשטרה ולא טרחו לבדוק

אם גירסתם תואמת את המציאות.⁴⁸

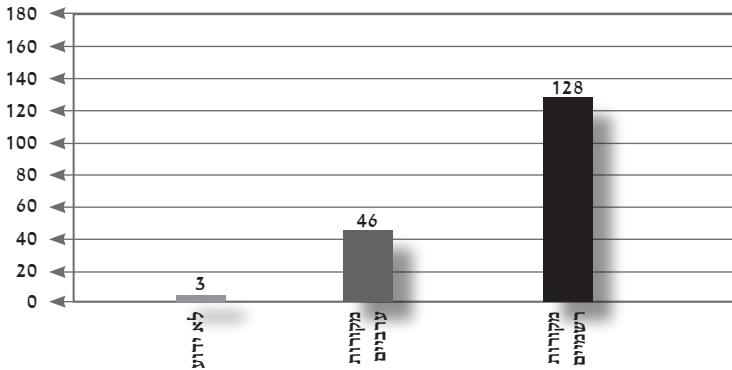
במקרים רבים התבררה עמדת המשטרה כלא נכונה, ואותם אמצעי תקשורת לא טרחו להודות בטעותם. דוגמה לדפוס הזה התרחשה במקרה

48. פישמן, גרעון (2005), "המשטרה, התקשורת ומה שביניהם", פורום משטרה וחברה, המכון הישראלי לדמוקרטיה. ראו:

http://www.idi.org.il/PublicationsCatalog/Documents/BOOK_7066.nsp/pdf

השריפה הטרגית בכרמל, כאשר האשמה הוטלה על שני קטינים שנעצרו למשך ארבעה ימים. התקשורת ציירה אותם כאשמים, אך כאשר שוחררו ממעצר כעבור כמה ימים לא טרחה לדווח על כך בצורה מפורשת ולהודות בפזיזותה.

ממצאי מחקרנו מראים כי ברוב המקרים – 72% מהידיעות על ערבים – הכתבים הישראליים מסתמכים על מקורות ממשלתיים ופחות על עמדותיהם של המעורבים בעניין. רק ב-26% מהידיעות היתה התייחסות לעמדותיהם של המעורבים (הערבים) בידיעה. ברוב המקרים ההסתמכות על מקורות ערביים נעשית כאשר הערבי הוא נושא הידיעה, אך שאר הידיעות נסמכות על מקורות רשמיים ועל המשטרה. בתקופת המחקר סיקרו שלושת העיתונים את ההתפתחות בעניין מוחמד בכרי והסרט "ג'נין ג'נין". היועץ המשפטי, עו"ד מני מזוז, החליט שלא לפתוח בחקירה פלילית נגד בכרי בגין הסתה והכפשת שמם של הלוחמים שהוצגו בסרט. מנגד, מזוז החליט להצטרף לערעורם האזרחי של הלוחמים המתקיים בבית המשפט העליון. "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" סיקרו את הנושא, אך לא התייחסו כלל לתגובתו של בכרי. "הארץ", לעומתם, ראיין את בכרי, אך רק למחרת ההחלטה.

4.6 השפעת זהותו של הכתב על אופן הסיקור

”אם אתה מנסה להבין קבוצה מסוימת של אנשים, יש לחפש את צורות הביטוי שדרכן הם מייצגים את עצמם.”

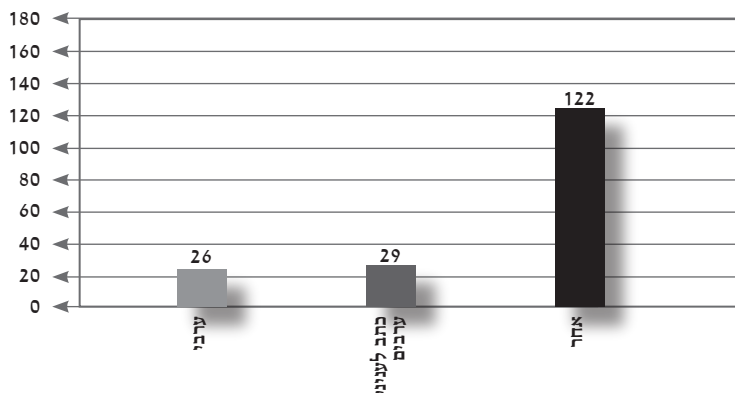
(גריסוולד 2004)

המחקר שלנו מצא כי ב-68% מהידיעות על ערבים הכתב הוא יהודי ואינו הכתב לענייני ערבים. 16% מהידיעות נכתבו בידי כתבים לענייני ערבים, ו-15% מהידיעות נכתבו בידי כתבים ערבים. במילים אחרות, במרבית המקרים כתבות על החברה הערבית נכתבות על ידי כתבים כלליים שאין להם שום נגיעה אליה. מקורות המידע של כתבים אלה לא יכולים להיות החברה עצמה. ממצא זה מצביע על הזרות

בין הכתבים לחברה שהם מסקרים, דבר הפוגע באיכות הדיווחים ובמהימנותם ובהסתמכות כמעט מלאה שלהם על מקורות רשמיים. יתר על כן, הממצאים מצביעים על שוליות העיתונאים הערבים בעיתונות העברית, גם כאשר מדובר בסיקור ענייניהם של האזרחים הערבים.

תרשים מס' 10 ◀ זהותו של הכתב

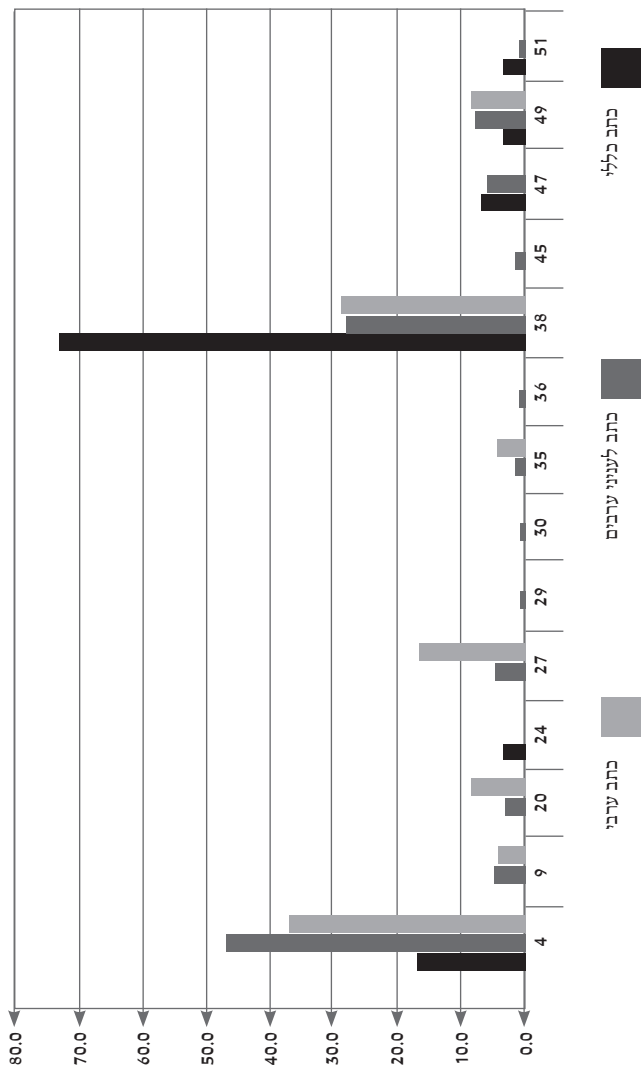

בעקבות העיון בממצאים מצאנו לנכון לבדוק אם יש קשרים בין הפרמטרים שנבדקו במחקר. הקשר בין פרמטרים שונים תורם להבנת דפוסי ההתנהגות במערכות התקשורת הישראלית.

הבדיקה הראתה כי יש קשר בין **כותב הידיעה** ובין **נושא הידיעה**: רוב הכתבים לענייני ערבים מתמקדים בתחום הפלילי ובאלימות. בכל שאר הנושאים, ובייחוד כאשר מדובר במדיניות וביטחון, כותב הידיעה הוא כתב כללי יהודי.

זהו נתון רב־משמעות, המחזק את צדקת דרישותיהם של כמה ארגונים ערביים ויהודיים לשלב במערכות החדשות הישראליות כתבים ערבים כדי להביא לשוויוניות בייצוג העיתונאים ולשיפור דפוסי הסיקור של החברה הערבית בתקשורת העברית. ממצאי המחקר מצביעים על כך שכתבים ערבים לא בהכרח מביאים למהפכה בדפוסי סיקור חברת האם שלהם, אך לצורך בחינת הנקודה הושוו הכתבות שנכתבו בידי עיתונאים ערבים עם כתבות אחרות. כאמור, התוצאה איננה חד־משמעית. מתברר כי כתב ערבי יכול לגרום לאמפתיה של הקורא היהודי, אך לא יכול לשנות את אופן ייצוגם של הערבים בתקשורת העברית. הדבר קשור כנראה לעובדה שהכתבים הערבים המצליחים להשתלב בתקשורת העברית מקבלים על עצמם את מבנה היחסים הקיים ומשתלבים בו בלי לערער עליו, כדי לשמור על משרתם. במערכת חדשות שמועסקים בה עשרות כתבים מתחרים ועורכים רבים, הבאים מקבוצת הרוב ומכוונים אליה את כתיבתם, כתב ערבי אחד לא יכול לחולל מהפכות בדפוסי הסיקור של חברת המיעוט שהוא בא ממנה. מראיונות עם כתבים ערבים עולה באופן ברור כי הם מפנימים את הדכוי הנהוג כלפיהם, בין אם באופן מודע ובין אם באופן לא מודע, כאמצעי הישרדות. בנוסף, חשוב לציין שבמקרים מעטים הכתבים הערבים המועסקים בתקשורת העברית התחנכו בבתי ספר עבריים ולכן אימצו חלק מיחסה של החברה היהודית לחברה הערבית.

תרשים מס' 10 ◀ הקשר בין כותב הידיעה לנושא הידיעה (לפי מספרי הנושאים ברשימת ה־GMMP, ראו הערה מס' 29)

מבדיקת הקשרים בין הפרמטרים נמצא גם קשר בין כותב הידיעה ובין מסגור הידיעה בשאלה אם הערבי הוא קורבן או עבריין. כתבים לענייני ערבים וכתבים ערבים נוטים לתאר את הערבי כקורבן ברוב הידיעות שהם מסקרים, ואילו הכתב הכללי, היהודי בדרך כלל, אינו מבהיר זאת. יש להדגיש כי לא נמצא קשר דומה בין כותב הידיעה לשאר הפרמטרים, דבר שמבסס את טענתנו. ברוב המקרים, כתבים ערבים וכתבים לענייני ערבים מסקרים ידיעות בתחום הפלילי ואכן נוטים לתאר את הערבים כקורבנות, אך אין להתעלם מהעובדה כי במרבית הידיעות בתחום הפלילי הערבים עוברים תהליך הפללה, דה-לגיטימציה והזרה.

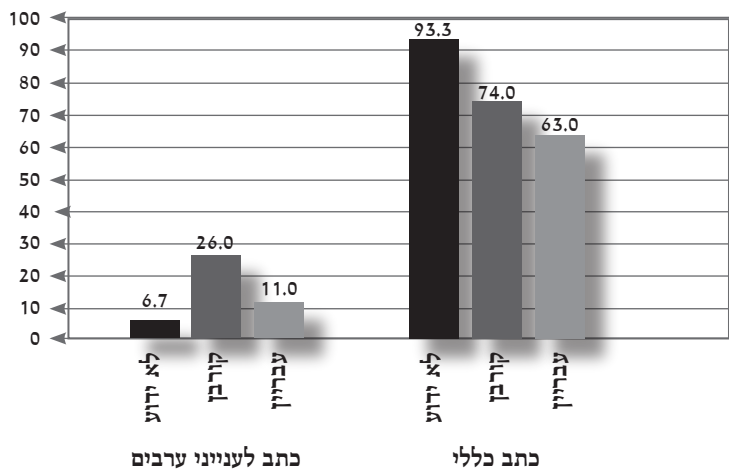
מסקנה זהירה של מחקר זה היא כי זהותו של הכתב איננה גורם מרכזי בקביעת מאפייני סיקור החברה הערבית בתקשורת העברית. העיתונות הישראלית, כמו רוב אמצעי התקשורת הישראליים, מושפעת מגורמים מבניים ותרבותיים, המקבעים דפוסי סיקור שקשה לשנותם ולהילחם בהם.⁴⁹ למרות זאת, ואף כי כתבים ערבים וכתבים לענייני ערבים לא משפיעים על הייצוג הסטריאוטיפי השלילי של הערבים בתקשורת, המושפעת הן מהמציאות פוליטית-חברתית והן מהמציאות הסימבולית, נראה כי לכתבים ערבים יש תרומה גדולה לסיקור נושאים חברתיים.

מעיון בתרשים 10 ניתן לראות כי ברוב הנושאים החברתיים – כלכלה, בריאות, משפט, ספורט וחינוך – יש כתבים ערבים. סביר כי אלמלא הם היה הסיקור של נושאים חברתיים

49. Patterson, Thomas G.(1998), "Political Roles of the Journalist," in: Doris Graber, Denis McQuail and Pippa Norris (eds.) *The Politics of News and the News of Politics*. Washington DC: CQ Press, pp. 17-31.

שולי עוד יותר. לחלופין, בהתחשב בעובדה שנפח הסיקור של האזרחים הערבים כמעט לא השתנה בשנים האחרונות, נראה כי כתבים ערבים מקטינים את אחוזי הסיקור השלילי של האוכלוסייה הערבית, ובמקביל מעלים את אחוזי הסיקור של נושאים חברתיים הקשורים אליה. ואולם כדי להוכיח את המסקנה הזאת צריך יהיה לבדוק את התקשורת בתנאים של משבר אזרחי ועם יותר כתבים ערבים בתקשורת הישראלית. חשוב לציין שכתבים ערבים בתקשורת העברית נוטים להתאים את עצמם לסביבתם התקשורתית כדי לשמור על מקום עבודתם: הם נוטים לקבל את תכתיבי המערכת ובכך ממעיטים את השפעת זהותם התרבותית יחסית להשפעה של זהותם המקצועית, כפי שהיא נתפסת במערכות החדשות שלהם.

תרשים מס 11 ◀ הקשר בין כותב הידיעה למסגור כקורבן או עבריין

5 דוגמאות

כדי לשפר את יכולתנו לשאוב תובנות מן המחקר על ייצוגם של האזרחים הערבים בתקשורת הישראלית, נציג כאן כמה דוגמאות לידיעות על ערבים שהתפרסמו בתקופת המחקר. אין ספק כי הדוגמאות מסייעות להבנה עמוקה יותר של הנאמר ולביסוס הטענות שהעלינו לעיל.

5.1 ידיעות בתחום הפוליטי-מדיני

סיקור האירועים שהחלו ב־6.10.10 במסגד אלאקצא משקף נאמנה את יחסה של התקשורת הישראלית לאזרחים הערבים כאשר מדובר באירועים הקשורים לביטחון המדינה. האירועים החלו ביום ראשון, 4 באוקטובר 2009. אנשי התנועה האסלאמית קראו לציבור הפלסטיני בכלל ולציבור המוסלמי בפרט לעלות למסגד אלאקצא אחרי שנודע להם כי רבנים ויהודים דתיים מסיירים במתחם ומתכוונים להתפלל בו בחול המועד סוכות.⁵⁰ הטיעון המרכזי של הרבנים והיהודים הדתיים, כפי שהשתקפו בהזמנות (ראו נספח 1) הוא שהריבונות על הר הבית שייכת לעם ישראל וכי יש לממשה. חשוב להזכיר כאן

50. ראו נספח 1: החומר הרלבנטי שעליו הסתמכו בתנועה האסלאמית.

כי הקהילה הבינלאומית לא מכירה בסיפוח הישראלי של מזרח ירושלים. מזרח ירושלים מוגדרת אפוא כשטח כבוש שיש לגביו הסכמים בינלאומיים וסטטוס קוו פוליטי-כלכלי.⁵¹ לפי ההסכמים, מתחם הר הבית נמצא בשליטה ירדנית ושליטת הווקף המוסלמי.

קריאתה של התנועה האסלאמית הביאה ללחץ פוליטי מצד מפלגות הימין, התומכות בקריאות הרבנים והיהודים הקיצונים. עימות חריף התפתח בין הערבים לכוחות המשטרה, שהתייחסה אל מחאתם של הפלסטינים כבלתי לגיטימית אך ליוותה את המתפללים היהודים וסיפקה להם אבטחה צמודה.

התקשורת הישראלית – כולל שלושת העיתונים שנכללו במחקר – סיקרה את האירועים במשך כמה ימים.⁵² היחס אל התנועה האסלאמית והערבים שהשתתפו באירועים היה שלילי מאוד בכל כלי התקשורת, והזכיר את גישתם באירועי אוקטובר 2000.⁵³ שלושת העיתונים התייחסו אל הערבים כאל מתפרעים. ב-6.10.10 בחר "ידיעות אחרונות" לתאר את המצב בכותרת ראשית על העמוד הראשון: "מהומות סוכות". לכותרת התלוותה תמונה של בחור מיידה אבנים, בדומה לתמונות שראינו באוקטובר 2000. "מעריב" מ-7.10.10 סיקר את המשך האירועים בכותרת ראשית בעמוד 2: "יום של זעם", וברקע הופיעה אותה תמונה של מיידה האבנים.

"הארץ" אמנם לא התלהם בכותרות, אבל התמונות שהתלוו לסיקור במשך ימים שיקפו סיקור חד-צדדי (ראו נספחים).

51. ראו הארץ, 14.1.2011.

52. ראו נספח 2: קטעי עיתונות וסיקור האירועים באלאקצא.

53. ראו דניאל דור (2001), עיתונות תחת השפעה, בבל.

רק במקרים בודדים נזכרה צעדת אנשי הימין. ההתייחסות לאנשי הימין היתה שונה לגמרי והתבססה בעיקר על שאלת ה"זכות" והשאלה אם ברכת הכוהנים תתקיים בסופו של דבר או לא.

סיקור האירוע בשלושת העיתונים לא התייחס לסוגיית הסטטוס קוו. במסגרת הסטטוס קוו יש לישראל רק שליטה מינהלית במקום ולא ריבונות, מתוקף היותה הכוח הכובש. אך אנשי תקשורת התעלמו מעובדה זו והתייחסו אל צעדת הימין כאל זכות בלתי מעורערת, כאילו התקיימה בשטח ריבוני. בכך נעדר הסיקור רטוריקה של איזון והוא הפך לסיקור צבאי והצגת שרירים בדבר הריבונות הישראלית על ירושלים. אנשי התנועה האסלאמית, ובהם גם שיח' ראאד סלאח, הוצגו כמפירי חוק שצריך "לסגור איתם חשבון". ב-7.10.10 פרסם "ידיעות אחרונות" כותרת ראשית על העמוד הראשון: "ההסתה והגירוש". לכותרת התלוותה תמונה של השיח' סלאח, ולשונה של כותרת המשנה היתה "אחרי שקרא להבעיר את ירושלים, עצרה אמש המשטרה את מנהיג התנועה האסלאמית בצפון ראיד סלאח". כמובן שהתנהגותם של רבנים יהודים ואנשי דת מן השורה, אשר השתתפו באירועים לא הוצגו כמנוגדים לחוק, אלא חלק מסדר טבעי, הנקבע על ידי הריבון שמגלם את "הסדר הטבעי".

דוגמה אחרת לסיקור בתחום המדיני היא כתב האישום נגד ח"כ מוחמד ברכה, המתווסף למקרים שיש בהם ניסיון לדה-לגיטימציה של המנהיגות הערבית.

כתב האישום הוגש נגד יו"ר סיעת חד"ש, ח"כ מוחמד

ברכה, בטענה שהכשיל שוטרים במילוי תפקידם. האירוע התרחש בהפגנה בנצרת בתאריך 7.7.07, בעת ביקורו של שר הביטחון אהוד ברק לכינוס עם תומכיו מהחברה הערבית. ח"כ ברכה הפגין מחוץ למקום הכינוס יחד עם עשרות בני משפחותיהם של הרוגי אירועי אוקטובר 2000.

במקום נכחו גם פעילי חד"ש, בהם מזכ"ל המפלגה איימן עודה. במהלך ההפגנה ביקשה המשטרה לעצור את עודה. לטענת המשטרה, ח"כ ברכה מנע מהם לבצע את המעצר. ח"כ ברכה מצדו טען כי בסך הכול צעק לעבר מפקד התחנה וציין כי המעצר "אינו חוקי ואינו אחראי".⁵⁴

בשלושת העיתונים הסיקור היה שולי לגמרי, בלי שום הקשר ותוך התעלמות מתגובתו של ברכה, שהתפרסמה בכלי התקשורת הערביים. שלושת העיתונים לא התייחסו לעובדה כי נמנע מברכה להשתתף בהפגנה אף על פי שהוא איש ציבור, וכי זו היתה הסיבה להתפתחות העימות בינו ובין אחד השוטרים באירוע.

"ידיעות אחרונות" סיקר את הנושא בעמ' 20, בידיעה של 70 מילים ובסגנון יובשני, אף כי מדובר באיש ציבור. כותרת הידיעה היתה "כתב אישום נגד ח"כ ברכה", ובגוף הידיעה פורטו הסיבות להגשת כתב האישום נגדו.

שני מקרים אלה הם דוגמה טיפוסית של דפוס הסיקור כאשר מדובר בעמדות פוליטיות של אזרחים ערבים שלא תואמות את הקונסנזוס הציוני. הסיקור חותר

54. ראו:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3422218,00.html>

להדרה, הזרה, דה־לגיטימציה והפללה. ערבים כובשים כותרות ראשיות וידיעות צבע במקרים דומים כדי להמחיש לקורא היהודי את "האיום מבפנים". יש כאן מגמה ברורה של הפללת נציגי הציבור הערבים, המשתלבת בצורה יפה מאוד עם העמדה הרשמית, ויוצרת אבחנה מכוונת בין הציבור הערבי הכללי שמוצג כמתון לעומת ההנהגה הערבית המוצגת כקיצונית. מדיניות זו נועדה להביא לדה־לגיטימציה של ההנהגה הערבית בעיני הציבור הישראלי בכלל והציבור הערבי בפרט, במגמה לחזק את מדיניות השליטה הכללית באוכלוסיית המיעוט.

5.2 ידיעות בתחום הכלכלה

במשך שלושת חודשי המחקר הופיעו בשלושת העיתונים שש ידיעות/כתבות על כלכלה וזכויות עובדים הקשורות לאזרחים הערבים. בחרנו להביא כדוגמה את הכתבה "ויסקונסין היא הצלחה", שפורסמה ב"מעריב" ב-23 בדצמבר 2009.⁵⁵ קורא הידיעה נוכח לדעת כי העיתון עושה סוג של יחצנות לתוכנית, ועמדתה של ח"כ שלי יחימוביץ המתנגדת לתוכנית מופיעה בכתבה באופן שולי.

הכתבה מתייחסת בין היתר לנרימאן סלימאן, מנהלת תוכנית מהל"ב הנגזרת מתוכנית ויסקונסין בנצרת. נרימאן מופיעה כערבייה שרצתה לצאת ממעגל העוני והצליחה בגדול. למרות היחס החיובי לנרימאן, הכתבה מקדמת אג'נדה המסתמכת על הטענה הפופולרית שהערבים אחראים לעוניים, כפי שאמר לאחרונה שר האוצר יובל

55. ראו נספח 3.

שטייניץ בכנס שעסק בכלכלה ואפליה בישראל. שטייניץ טען בין היתר כי הערבים והחרדים נושאים באחריות למצבם הכלכלי.⁵⁶ לא היתה שום התייחסות להישגי התוכנית בחברה הערבית, להתנגדות לתוכנית למרות הביקורת החריפה עליה מצד ארגונים חברתיים, פעילים ופוליטיקאים, או לאבטלה בחברה הערבית.

הבחירה של נרימאן עוזרת גם לשווק את התוכנית וגם להוכיח לקורא היהודי כי "אין זו אגדה". למרות ההתייחסות המכובדת בעמוד הראשון, הצבעים והתמונה, גם בסיקור זה יש הדרה, הזרה ודה-לגיטימציה של ציבור שלם.

5.3 אלימות וידיעות על ערבים

כאמור, בתקופת המחקר התרבו מקרי הפשיעה והאלימות בארץ. איך משתקף הנושא הכאוב הזה בתקשורת הישראלית, ואיך מסוקרת למשל אישה שנרצחה? ב-2 בנובמבר 2009 דיווח "מעריב" על רצח מנאר כנעאן בירכא.⁵⁷ כנעאן, בת 22 ואמא לשניים, נרצחה בידי בעלה לאחר ויכוח. העיתון דיווח על המקרה בעמ' 19 בידיעה של 91 מילה – 12 שורות בדיוק. הידיעה ענתה על חמשת שאלות המ"ם⁵⁸ ותו לא; בלי תמונה, בלי ציטוטים, בלי ראיונות.

לצד ידיעה זו הופיעה ידיעה אחרת שכותרתה "יוזמה במשטרה: כוחות מיוחדים למגזר הערבי". מעליה הופיעה כותרת גג: "פשיעה מגזרית,

56. <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1127363.html>

57. ראו נספח 4.

58. שאלות המ"ם: מי, מתי, מה, מדוע, על-מה.

שיטור מגזרי". העיתון בחר להבליט את הידיעה הזאת במהדורת אותו יום. בניגוד לרצח מנאר כנעאן, ידיעה זו זכתה לכותרות שונות, צבע, מסגרת, תמונה, ויותר מ-300 מילה. השימוש ברטוריקה שלילית, שעיקרה הפללת חברה שלמה, השלים את מסגרת העוינות כלפי החברה הערבית מצד מערכת העיתון.⁵⁹

דוגמה אחרת היא רצח התלמיד אמג'ד שוואהנה בן ה-15 מכפר קאסם.⁶⁰ שוואהנה נרצח בדרך חזרה מבית הספר בטירה. לעבר ההסעה של התלמידים נפתחה אש, חלק מהתלמידים נפצעו והוא מת במקום. אין חולק על כך שזו טרגדיה: חלק מהנאשמים הם תלמידים אשר רצחו תלמיד אחר. אלימות בבתי ספר זוכה בדרך כלל לסיקור נרחב ואינטנסיבי, עם הרבה מרואיינים ממערכת החינוך, פסיכולוגים, תלמידים וכו', אך המקרה הזה זכה לסיקור שטחי של פחות מ-400 מילה בתחתית עמ' 2 של "ידיעות אחרונות".

בהשוואה לשוליות הסיקור של רצח שוואהנה, בעמוד הראשון של אותה מהדורה פורסמו שלוש ידיעות בגדלים שונים, שהפער בגודל ביניהם מצביע על סדר יומו של העיתון:⁶¹

1. ידיעה שכותרתה "נהרגו בכביש: אמא, הבת ההרה והדודה".

2. ידיעה שקיבלה את הכותרת "המילה הראשונה" (של נכדו הראשון של נתניהו).

3. בתחתית העמוד הראשון הופיעה

59. ראו נספח 4.

60. ראו נספח 5.

61. ראו נספח 6.

ידיעה שכותרתה "נשכח שעות ברכב וננטש למות ברחוב". חשוב להבהיר כי למרות הקושי בהשוואת כאב, אי אפשר להתעלם ממיקום הכתבות בעמוד הראשון של העיתון. מתוך שני מקרים שבהם ערבים קטינים נרצחו או נהרגו, רק מקרה אחד זכה לפרסום בעמוד הראשון. מקרה מותו של הילד הערבי לאחר שנשכח ברכב ההסעה לבית הספר מוקם בתחתית העמוד, ואילו הכתבה על נכדו של ראש הממשלה הובלטה בראש העמוד. אמנם ניתן לטעון שמיקום הכתבות בעמודי העיתון הוא עניין של שיקול דעת נסיבתי, אך כאשר קיים דפוס מתמשך של קביעת סדר יום באמצעות כלים עריכתיים שונים, לא נותר אלא להסיק שהדפוס הזה משקף תפיסת עולם מושרשת שהפכה לחלק מסדר החשיבה הטבעי ולכן היא לא מודעת. כאשר קיים קשר ברור בין זהותן של הדמויות המסוקרות בעיתון ובין מידת הבולטות שלהן, אין אלא לייחס זאת לתפיסת עולם דומיננטית שבמקרה זה משקפת הזרה, שוליות והזנחה.

5.4 רוח ספורטיבית

הספורט בחברה הערבית, ובמיוחד הכדורגל, הוא מוקד של עניין והזדהות בקרב הצעירים הערבים, שאין להם הרבה מקומות בילוי אחרים. למרות זאת, התקשורת הישראלית מתייחסת אל המגרשים ביישובים הערביים כאל זירות מאבק ואלימות. רוב הידיעות שבהם מסוקר ספורט ערבי בתקשורת העברית מתמקדות באי־סדר ובהתפרעות.

משחק הדרבי בין אח"י נצרת לבני סח'נין הוא דוגמה

טובה לייצוגם של הערבים בעמודי הספורט. שלושת העיתונים התמקדו באלימות שתפתח בעקבות הדרכי עוד לפני תחילת המשחק. "ידיעות אחרונות" התייחס אל המשחק ב-21.12.09 כאל "פסגה ערבית" (כותרת ראשית); לכותרת התלוותה תמונה של אוהדים עם הכיתוב "אפשר לחתוך את המתח בסכנין". למחרת, 22.12.09, הוקדשו לנושא שלושה עמודים. הכותרת הראשית בעמוד הראשון של החדשות היתה "יאללה דרבי".⁶² הכותרות הפנימיות התלהמו לא פחות וקבעו בוודאות כי מדובר במלחמה ולא בספורט. העיתון הגדיל לעשות וכבר פנה לראשי הערים נצרת וסח'נין שירגיעו את קהל האוהדים.

שלושת העיתונים סיקרו את הנושא, אך לא הזכירו את היעדר התקצוב למגרשים ביישובים הערביים ולקבוצות. בכפולת צבע בחר העיתון להכין את הקורא היהודי ל"פסטיבל האלימות בדרכי הערבי", כהגדרתו של מפכ"ל המשטרה. השאלה אם היתה או לא היתה אלימות במגרש בעת המשחק אינה רלבנטית לתקשורת. התקשורת בחרה להגיש כתבי אישום לאוהדים עוד לפניו.

---

62. ראו נספח 9.

6 סיכום

מחקר זה מבוסס על מעקב דרוך של שלושה חודשים אחרי שלושת העיתונים המובילים: "הארץ", "ידיעות אחרונות" ו"מעריב". במחקר נבדק באופן כמותי ואיכותני אופן הייצוג של הערבים הפלסטינים בישראל בעיתונות העברית בימים רגילים, בהיעדר משברים אזרחיים.

ממצאי המחקר מראים כי אחוז הסיקור של האזרחים הערבים בעיתונות הישראלית לא השתנה באופן מהותי, והוא קרוב ל-2%, בדומה למה שמצאו מחקרים אחרים בנושא; הוא עדיין דל ושולי, בעל בולטות נמוכה, ובעיקר סטריאוטיפי ובינארי וסב על ציר "אנחנו" (יהודים) ו"הם" (ערבים). לפי המחקר, תהליך ייצוגם של הערבים מבוסס על הדרה, סטריאוטיפיזציה, וכפיפות לרוב היהודי הדומיננטי (הזרה). דפוס זה מצביע על הפעלת עוצמה רכה, כאמצעי שליטה והשתקה כלפי החברה הערבית-פלסטינית בישראל.

נוכחותם של ערבים בתקשורת הישראלית ניכרת בשני תחומים: פלילי וביטחוני. בשאר הנושאים נוכחותם מעטה ושולית. הדבר מלמד כי המפגש של התקשורת הישראלית עם ערבים קורה בעיקר בהקשרים פוליטיים-לאומיים ולא אזרחיים. אפשר אפוא לצייר את הפרופיל

של הערבי הפלסטיני בתקשורת הישראלית: ערבי, מקצועו לרוב לא ברור ולא רלבנטי לסיקור, עבריו, לא שומר על הסדר, אפשר להפלילו בשל מעשיו, ואינו חלק מהחברה הישראלית אף על פי שהחברה הישראלית הוגנת כלפיו (היעדר שיח זכויות הערבים בתקשורת הישראלית).

למרות זאת, ממצאי המחקר מצביעים על כך שתמונת ייצוג הערבים בתקשורת הישראלית בימים רגילים שונה במקצת מהתמונה שעלתה ממחקרים שהתמקדו באירועים קונפליקטואליים. מן הממצאים עולה כי אחוז הייצוג של הערבים אמנם לא השתנה מבחינה כמותית, אבל במקביל חל בו שינוי איכותי קטן. מחקרים קודמים הראו כי הערבים אינם מקבלים ייצוג תקשורתי בתחומים חברתיים; מחקר זה הראה שהם מיוצגים בתחומים חברתיים כמו כלכלה, חינוך, בריאות וכו', אך אחוז ייצוגם עדיין נמוך מאוד. העובדה כי אחוז הייצוג לא השתנה כבר שנים והיה קרוב ל-2% גם ללא התייחסות לנושאים חברתיים מוכיח כי בתקופת המחקר ניתן משקל ניכר לנושאים חברתיים בעת סיקור האוכלוסייה הערבית. בנוסף ממצאי המחקר מראים כי כתבים ערבים אמנם לא יכולים לשנות את אופן הייצוג של הערבים בעיתונות העברית. אך כתבים ערבים כן יכולים לתרום לגיוון הנושאים שבהם מזכירים את החברה הערבית-פלסטינית. שילובם המועט של כתבים ערבים בתקשורת העברית לא יוצר מסה קריטית שיכולה לשנות את מגמת הסיקור הכללית. שילוב מועט זה הוא חלק מאותה מדיניות של שוליות והזנחה, המשתקפת במדיניות הכללית כלפי

החברה הערבית וממדיניות הסיקור המזלזלת והממעטה מערכה של חברת המיעוט.

המסקנה האופרטיבית הברורה עולה ממחקר זה אל מול מגמות הסיקור והייצוג היא שצירופם של יותר עיתונאים ערבים למערכות התקשורת העברית יכול להביא לשינויים הדרגתיים בדפוסי הסיקור, דבר שיכול להביא להבנית מציאות אחרת במערכת היחסים שבין שתי החברות – חברת הרוב היהודי וחברת המיעוט הפלסטיני. ניתן לשער כי שילוב רציני של כתבים ערבים במערכות התקשורת הישראליות העבריות יביא לסיקור הערבים בתחומים מגוונים וייצור איזון בין הסיקור השלילי שלהם ובין הסיקור האזרחי המתבקש מתקשורת המתיימרת להיות הוגנת ותופסת את עצמה כמקצועית.

נספח 1

אוצר המקדש
ההקדש הציבורי להקמת בית המקדש השלישי

הנך מוזמן ל

טקס תרומת הלשפה

ה'תשס"ט הטקס יערך ביום חמישי כ"ח אלול
בשעה 13.00 במוקד ההקדש

במהלך פאנלי תרומת הארץ יהגלו
בתווך עלאש 8 עתאטאס פאטא 4 קאמא 10

לאזיר הטקס תתקיים ריון בנושא:

**הכניסה והתמולה בהר הבית לאור פסקי
הבג"ץ האחרונים**

ע"י מר גרעון חרלפ ארדיכל ובונה ערים

ושאו דברים: מר זאב ברטוב סגן יושב ראש תנועת נאמני הר
הבית וארץ ישראל

כאט על החתום האסאסאס הפאפאס לרודא עבאט האסאסאס

אוצר המקדש	מקום התקדש	בגד עברי
סמט"ר המקדש	כאמ"ר הר הבית וארץ ישראל	התנועה לרנסן המקדש

רקדש סח" 4-001911-00, אכל שיר רודן בן סוק, רוד שסמול רביר, ר, דודעלם נאסא, רה, 2012, י-ם
דאס אר/קאדרי 8 4238848-02 סל/קאדרי 02-6238872-02
רובען רען רבארד סוקי 00, רובירודקן: דודעלם, סח" 38112

בבית תפילתך

תחנונים

בני עמך היום

בערב יום

הכיפורים

בהר הבית

למקדשך יאתיר

העליה ביום א' ערב יום כיפור
בשעה 7:30 בבוקר

נאסאסו בורחאס בן ער "מרא מקדש" לעיקר:
✓ חובה לנעול לוח לבית הליה
✓ לא להכנס לחר הבית בעל ער
✓ ללכת באיטה גוראה כאט לנעס לרית החלן.

נא להצטייד בתועדת זהות.

גרעון: 02-9961430, יתוק: 050-4115809, יסא"ל: 050-8649968

ידיה של 35% בתירות לטוקיה בספטמבר עלתה וחגגה

TheMarker

הארץ

יום שני 10 בחודש יוני 2013 46 פאנאגורב 2008 25 הספוטניק וסמולט, וול

המלכת של גלישה סולרית מורל

TheMarker

בידור

מחלוקת על הקיטרונים לתמיכה בגלילות ציבוריות

אלעד ברי

כרמלה הגיעה למנוחה ולתלה

רחוב סמולט

המלכת של גלישה סולרית מורל

TheMarker

בידור

---

www.haaretz.co.il

11.00 ש"ח

החומר (גם 11) מוקדמת ליום שלישי 2013-06-10 10:00:00

נתניהו הקים צוות להתמודדות עם דו"ח גולדסטון והבהיר: "חיילים לא יחקרו"

לאחר שבועיים שקטים: פעונים במהומות בהר הבית

תמונות: מדינת ישראל/הגנת ארבעה, 8. עזריאל, 2009; נעמי מירון/2013; 20. מלפניס 2012; יחידת כירורג בסניף 3

ראש הממשלה חזרה לשיר המשפטים לזכויות שרידים המלגות הפעילות משפחתיות, רישומים המסכרות לתמודדות עם הטענות שעלו בדו"ח

פורטנול | נעום הרצל

ראש המשפטים נעום הרצל נכנס לתפקידו החדש לאחר שבועיים של שקט יחסי. הרצל, יליד צפת, התמנה לתפקיד ראש המשפטים על ידי נתניהו ב-10 ביוני 2013. הרצל הוא בוגר בית הספר למשפטים של אוניברסיטת בר אשדוד, והוא מכהן בתפקיד זה מאז 2011. הרצל הוא גם יושב ראש ועדת המעקב על התנהגות שוטרים, ועד 2011 הוא כיהן בתפקיד זה. הרצל הוא גם יושב ראש ועדת המעקב על התנהגות שוטרים, ועד 2011 הוא כיהן בתפקיד זה. הרצל הוא גם יושב ראש ועדת המעקב על התנהגות שוטרים, ועד 2011 הוא כיהן בתפקיד זה.

ברכת העסקה שטייף | אסיר אורן | חלק ב'

אסיר אורן

האסיר אורן הוא אסיר פדרלי. הוא נשוי ואב לשתי בנות. הוא מכהן בתפקיד זה מאז 2011. הוא הוא גם יושב ראש ועדת המעקב על התנהגות שוטרים, ועד 2011 הוא כיהן בתפקיד זה.

מזעריב

היום ב מעריב

סגנון אופנה
בד קר
טרומן קפטה, ורטואח
של מיליס ובגדים

חורג תוויים: *6200

יום ד', י"ט בתשרי תש"ע 7.10.2009, גליון מס' 18876, שנה ס"ב ■ המחיר 5.00 ש"ח (כולל מע"מ), המחיר באילת 4.30 ש"ח ■ nrg.co.il

---

יוצא לחופשי:
סלאח אחד החיון בבית
המשפט בירושלים, אמש
ע"מ 16

**אמש לקראת חצות:
בית המשפט שחרר
את ראאד סלאח**

**המעצד
וההרחקה**

במשטרה החליטו להחרים את המאבק בראש הפלג הצפוני של התנועה האיסלאמית, ועצרו אותו בחשד להסתה ולהמרדה ■ בית המשפט החליט להסתפק בהרחקתו מירושלים ל-30 ימים ■ עמ' 2

חשש במערכת הביטחון: המהומות יתרחבו לגדה

הנהג הישראלי - קווים לדמותו

יותר תוקפני על הכביש,
יותר עצבני במקרים ■
מחקר חדש חושף: כך
אנחנו נולדנו ■ עמ' 10

חורף בצפון

יום גשום בגליל: בתוך שעה ירדה כמות גשם של חורף ■ עמ' 16

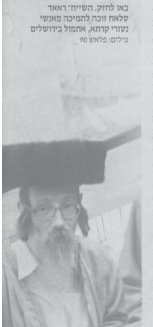

ביזיון: אוהדי בית"ר התפרעו במסיבת העיתונאים של פלטיני

בספורט

הר הבית, "אני דרוש לעצור אותו, מלי להתעכב", זורה אתמול בכוקר המפכ"ל רודי כהן

■ ואכן, כמה שעות מאוחר יותר - דווקא על רקע יום שקט שעבר על ירושלים - נצטרף מהיגה ההלג הצפוני של התנועה האיטלקיית ■ אבל כבר לקראת הצות הוא שוחרר במפתיע והרוקק מירושלים ל-30 יום ■ התנועה האיטלקיית: "זו רדיפה של ממש"

בא לחזק, השיחור, ואחר תקרא וחברו המפכ"ל נמסר מניו יורק, ממשלה מחדש כרטיסים עילים 2010

בנוסף, ובמחשבים המודרניים עכשיו הוא... התבטאות של החושה, כמו המהמח...
■ "אני דרוש לעצור אותו, מלי להתעכב"
קצת התבטאותו חישתית ביוםים...
■ "בלי להתעכב"
תן אותך תחננוקו לעצב את בעצב...
■ "הסמיהו נדור"
אתו צפון המסיהו "מרקע שוק"...

מאת דנוי מליל, אבי אסטובו, אצלו ילו...
לדוח העצמ השחית החיפה לפו אדור...
■ "אני דרוש לעצור אותו, מלי להתעכב"
קצת התבטאותו חישתית ביוםים...
■ "בלי להתעכב"
תן אותך תחננוקו לעצב את בעצב...
■ "הסמיהו נדור"
אתו צפון המסיהו "מרקע שוק"...

על רקע המתחים

אבן פינה לשכונה יהודית במזרח העיר

105 "חידרת ירוח הדרשות מתוכננות בשכונת גוף מציון, המוגדרת על ידי תושביה כ"תהנהלות יוקרתית"

ההבטאותיהן שהובילו למעצר

2 **מצויק** יום 1, ימי נמשתי 2010.9.17.2

"אחרי 40 שנה של כליבוש, מה שנסרף זה הכבוד של האומה האטלמית. לא נחזיר את הכבוד שלנו עד שירשאל לא מצא מירושלים"

"נתניהו המשוגע הפוליטי הזה עלול לשרוף את הכל. להבעיר את כל המזרח התיכון"

הדעות אחרונות

קשת מיני: 3778* שירות מוקדם: 3778*

היום במוספים של ידיעות אחרונות	תחיר לטבעי: 2.00 חירי רחובות: 1.50 חירי תל אביב: 2.50	ידי הנחלה: 1.50 הרשאה: 1.50 הירידה במוספים: 1.50	העורך הארצי: אריאל שרון	העורך הארצי: אריאל שרון	עורך: שירה דהייבי	סגנית לעורך: דן רייז	הדפוס: דפוס 1.50 הדפוס: דפוס 1.50	Yoshihiko Akiyoshi Yoshihiko Akiyoshi	תום שטיינר, יחי מלכין, חיים שטיינר 21.05.2009 6.18.2009	5.00 ש"ח 5.00 ש"ח 5.00 ש"ח	4.30 ש"ח 4.30 ש"ח 4.30 ש"ח
--------------------------------	---	--	-------------------------	-------------------------	-------------------	----------------------	--------------------------------------	--	--	----------------------------------	----------------------------------

התקווה לנובל

היום יזכרו אם המדען הישראלי יקיר אהרונוב זכה בפרס נובל לפיזיקה • ביום המישי: עמוס עוז מועמד מוביל לפרס נובל לספרות • עמ' 9 ו' 24 שעות"

מהומות סוכות

אלפי שוטרים יתפרסו היום בירושלים במטרה למנוע הסלמה • גורם ביטחוני: "הרשות הפלסטינית משתלטת על מזרח העיר" • אלבס פישמן, עמ' 2

מידע: אביב, אתמול במוח ירושלים: צילום: איאקי

בחזרה לערד

14 שנה אחרי האסון בפסטיבל ערד: בני הנוער שוב רוקדים בהופעות • רו שבעניק, עמ' 12

גשם בסוכה

יירד בצפון ובמרכז • עמ' אחרון

שרים בהופעה של אביב גפן, אתמול בעיר: צילום: חיים הורשטיין

היום במוספים של ידיעות אחרונות

24

סיינפלד חזר

צבינו בקאמבק של ג'רי, ג'וד, אילין והרימו

חטף נולד

תופעה אטרקטיבית ממשית הרח

ובג: הנובל מתחדר

תמון

זהירות, בועה השתלללות בשוק הנדל"ן

ובג: השמל בגלגלים

ספורט

נפילת בית"ר

הפסד ראשון העונה לירושלים אצל הפועל בירשבע

ובג: החיש השוהה מיליון

23.12.2009

רגע לפני האישור בכנסת - הוויכוח על חובניו

היא הצלחה

יובל ורכלבסקי, בעבר ראש האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה ושמועצין להתמורדר ממכרו להפעלת החובנית, אומר לעסקים כי ההתנגדות לתוכנית נובעת ממניעים פוליטיים או אידאולוגיים - אך לא ענייניים • יחיאלוביץ'

חנינה אורח לשימועך: יוחיאלוביץ', יושב ראש הוועדה (למטה) ויחיאלוביץ' (למעלה)

בירושלים בבניין הכנסת, במסגרת הדיווח התקופתי שקדם ל-23 בדצמבר, נקיים ענייני ערבי וספרדים. יוחיאלוביץ' ורכלבסקי, שניהם ראשי האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה, יושבים לראש הוועדה שנקבעה לפי חוק המנהל הארצי לרווחה. יוחיאלוביץ' הוא ראש הוועדה, ורכלבסקי הוא יושב ראש האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה.

בשני הימים האחרונים של הדיווח, יוחיאלוביץ' ורכלבסקי נקשרו בקשרים רבים, ושניהם ביקרו את התנגדות העסקים לתוכנית. יוחיאלוביץ' הוא ראש הוועדה, ורכלבסקי הוא יושב ראש האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה.

"ארוחת התעסוקה היא בראש ובראשונה תוכנית לקידום חברתי, וחיוביה להגיע לכל פינה במדינה". כך, חובש הדר חורש (דעות, המגזין עמ' 3)

יודה שרובי

רק חזקה יוכל

תהליכים המיועדים לפרנסה, העומדים מאחורי מבצע הסילוקים המסיבי של משרד העבודה, מתחילים לקלות, מה שהורבית על תחומים הנמצאים במחלוקת. אולם, תהליכים אלו יבוצעו רק עירובי דעות והסכמה. ההסכם בין שני האגפים יבוצע רק אם יתקבלו הסדרים שיבטיחו את עתידם של העובדים. יודה שרובי, ראש הוועדה שנקבעה להכשרה מקצועית, הוא הראוי לראש האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה. הוא יבצע את התפקידים הנדרשים על ידי הממשלה.

הממשלה חתמה על הסכם עם אגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה. ההסכם נועד להבטיח את עתידם של העובדים. יודה שרובי, ראש הוועדה שנקבעה להכשרה מקצועית, הוא הראוי לראש האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה.

ההסכם החדש יבטיח את עתידם של העובדים. יודה שרובי, ראש הוועדה שנקבעה להכשרה מקצועית, הוא הראוי לראש האגף להכשרה מקצועית במשרד העבודה והרווחה. ההסכם נועד להבטיח את עתידם של העובדים.

מסקי, רק המסכים

האחוזים שצוינו בתמונה מעל

המספרים והתוכן של התמונה מעל. המספרים והתוכן של התמונה מעל. המספרים והתוכן של התמונה מעל.

לתקשורת העברית דרושים כתבים ערבים

3 | החדשות

תוכנית אורות לתעסוקה

מספר משתתפים צפוי:
90 אלף מקבלי הכנסה הנכנס

העלות הצפויה:
500 מיליון שקל

אחוז העולה עד היום:
48%

שכר ממוצע של המושגים במסגרת התוכנית:
3,240 שקל בחודש

שכר ממוצע של שומא עבודה במסגרת מלאה:
3,920 שקל בחודש

בכוח התוכנית: אחרי 12 שנות אבטלה - סלימאן הפכה למנהלת

לפני 4.5 שנים חזרה סלימאן מלימאן, שבמדינת ישראל, לנצרת, למקומה הנצורה. היה זה אחרי תקופת ארבעה שנים בגולה. כשחזרה התגלתה כי היתה מומחה לאיתור פיקודי צה"ל. אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל, היא החלה להתמחות בתחום זה. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

סלימאן היא אחת מהמשתתפים בתוכנית אורות, שהוקמה כדי לסייע למגזר הערבי להשיג תעסוקה. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

למרות זאת, סלימאן הייתה בתחילה מובטלת. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

למרות זאת, סלימאן הייתה בתחילה מובטלת. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל. היא עבדה כמנהלת במסגרת תוכנית אורות, אחרי שהתגלתה כמומחה לאיתור פיקודי צה"ל.

סלימאן, יוצרת תוכנית אורות (למעלה) | סלימאן, יוצרת תוכנית אורות (למעלה) | סלימאן, יוצרת תוכנית אורות (למעלה)

בן 15 נהאג לעבר ההסעה

סכסוך בין תלמידים, ככל הנראה על ליהב של גערה. הורדרר אטמול והועק שזאו טוני
ההשה: גם הורדרר שהרג את אמן'ך שרואנה מכפר'קאסם הוא תלמיד בית הספר

המסעדות המודרניות שולטות בעולם המערבי. הנהלת משרד החינוך בישראל החליטה להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית.

המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית.

המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית.

המסעדות המודרניות שולטות בעולם המערבי. הנהלת משרד החינוך בישראל החליטה להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית.

המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית. המשרד החליט להעביר את התוכנית החדשה ללמידה בעברית ובעברית.

טראנס אטלנטיים

החוד הראשון "אויבר" לחיפוי
בגז אר אמריקה - יז לוחית

אטימות

התקיר עם שני מטרות גם
שקילת לטעם ללמטה - יז חמורה

הפיט הוק

מיליון האסל על ברוי הדימס
מיליון בן שטון - יז ירטי

זיוס ברנש

אנמוניה של ניצחון

מספר חיל

דנה ספקטור

אהרוני

דיאלה

רענן שקד

יאיר למיד

המילה הראשונה

רמס המסמלה לא הכתיר את חרדישנותו כמסור חחוס אמנות
את נכדו הכבוד מסואל, במסגרת ברית הנישואים • המנוחה נחביו
עם רעייתו שרה ובתו נועה, אמו של תלמידי • עם אחרון

נהרגו בכביש: אמא, הבת ההרה והדודה

חן היו החברות הכי טובות - סיפור אתמול בני משפחה על לאח קטני, אחותה ורדה מוקובוה ובתה
אלינור שותייתה בחורש הדי 3 לחריונה • עדי ראיה באשקלון; חן התבלבלו ונסעו באדום • עם 2

ושכח שעות ברכב ונוטש למות ברחוב

"נבדלתן, הוא כבר היה מת" - כך הסבירה אמבול נגנב מאבירוש בדיע ענבה את מארן בן די5
ברחוב, אורי שהשאירה אותו • שעות בעול במכונית מטרה • ירון ורדיג, עם 3

נספח 7

יריעות אחרונות

12

יום שלישי
ה' נסח תש"ע
22.12.2009

ספורט

יאללה דרבי

שבת, דוחא | סכנין מארחת את אחי נצרת. זה אולי קרב תחתית, אבל מדובר בעיקר במאבק על הבכורה במגזר | ראשי הערים, מאזן גנאיים וראמז ג'ראיסי, מנסים בעורים אישיים להפחית את המתיחות בין המחנות | ובינתיים מתברר, שלג'ון גרגורי אין תעודת פרו והוא לא יכול לאמן את נצרת | עמ' 4*

שיבוק בדרך לנבחרת

נפגש אתמול עם יו"ר האיגוד • גורם מועמד לתפקיד העוזר • עמ' 9

להקת חמסה

ניצחון שביעני רצוף להפועל ת"א בליגה, הפעם 0:5 על רעננה • עמ' 5

ג'ורג'ו אמטור

היריבות עם סבנין החלה עם עלייתן של שתי הנצרות לאומית לפני עשור. לפי אשתי סבנין, הנצרות לא השלימו עם זה שקבוצה מעיר קטנה מועה לליגת העל ולאירופה ומשבת קהל, בעוד שלמחקר נצרת לא מתייחס וזר מאלף צופים

לור סטון, בעבר חבר המולה בסבנין. 'אני חושב שדוקא לראחלה של סבנין הייתה השטעה שלילית על המתחומת הנצרות נגמונו. שכוכיו בעובי הכנה לאספרייה. עשיו מזה הדגה חוז - מולטי וגם ספרי. מחז יש קנאה משאר המגזר

אנדרה חונג'טן את הנגייה לריגוה העיר. ימים יגין ופי סבנין

הפסגה בית

למרות המחסור החמור בכסף ובקורות, שתי ספיות הדגל של המגזר מתמרקות לקראת הגדול בשבת • אפשר לחונן את המחסור בסבנין

אזרחי אפרת, אסעד תלחמי ביים שנת, ששעת אחר הגדלים המסוימת, מרוואן אבו רייס, יגיע לקרחת המגזר של אזורי אר צרת כיר לתחילת בעברות הארצון. אר זריר זה האחרון וכחה אחר מתאפשרים יר זה אחרון של הרצון לאוטומים. כיר

אזרחי אפרת, אסעד תלחמי ביים שנת, ששעת אחר הגדלים המסוימת, מרוואן אבו רייס, יגיע לקרחת המגזר של אזורי אר צרת כיר לתחילת בעברות הארצון. אר זריר זה האחרון וכחה אחר מתאפשרים יר זה אחרון של הרצון לאוטומים. כיר

אזרחי אפרת, אסעד תלחמי ביים שנת, ששעת אחר הגדלים המסוימת, מרוואן אבו רייס, יגיע לקרחת המגזר של אזורי אר צרת כיר לתחילת בעברות הארצון. אר זריר זה האחרון וכחה אחר מתאפשרים יר זה אחרון של הרצון לאוטומים. כיר

אזרחי אפרת, אסעד תלחמי ביים שנת, ששעת אחר הגדלים המסוימת, מרוואן אבו רייס, יגיע לקרחת המגזר של אזורי אר צרת כיר לתחילת בעברות הארצון. אר זריר זה האחרון וכחה אחר מתאפשרים יר זה אחרון של הרצון לאוטומים. כיר

היום בסלולרית

קופוני	18.90
גרנדוק, ירידות, ירידות, אחר	4.95
א-פי	18.90
המבצע לרובל לאומית, אלוור	15.45
גוגל - אפליקציה המעל כיר	18.45
גוגל - אפליקציה המעל כיר	18.45
א-פי	4.95
א-פי	4.95
א-פי	4.95
א-פי	4.95

ספורט

03-6982203-1770
sport@yedoth.co.il

